

ЯРОСЛАВ ПАДОХ

НА
ПІОНЕРСЬКІМ
ШЛЯХУ

ПЕРЕДМОВА: ДМИТРО ГАЛИЧИН

НЮ ЙОРК 1964

1894 — 1964

УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДНИЙ СОЮЗ

ЦЕ

70 РОКІВ — НАПОЛЕГЛИВОЇ ПРАЦІ
70 РОКІВ — БЕЗПЕРЕРВНОГО РОСТУ
70 РОКІВ — БЕЗПРИКЛАДНИХ УСПІХІВ

НАЦІОНАЛЬНА СЛУЖБА УНСОЮЗУ — це:

Неоцінений в своїх наслідках вклад праці 84,000 членів союзової громади в загально-національне життя американських і канадійських українців;

Імпозантна громадська активність 500 союзових відділів, розкинутих по 28 стейтах ЗДА та 7 провінціях Канади;

Десятки тисяч добровільних пожертв на народні цілі кожного року;

Ціла бібліотека українознавчих книжок про Україну в англійській мові, видана заходом і коштами УНСоюзу, яка ввела Україну в свідомість американського і канадійського населення;

„СВОБОДА” — найбільший у вільному світі український щоденник. „Юкрейнісн Віклі” — англomовний тижневик, та „Веселка” — дитячий ілюстрований журнал — могутні голоси української правди у вільному світі;

„СОЮЗІВКА”, літня оселя в чудових Кетскільських горах, відкрита цілий рік, з курсами українознавства для старшої молоді і таборами для дівтори, справжній шматок України на вільній американській землі, який став літньою столицею української громади та спортовим осередком української молоді;

„ЕНЦИКЛОПЕДІЯ УКРАЇНОЗНАВСТВА” в англійській мові, яку видав УНСоюз своїм заходом і коштами \$100,000 і яка матиме рішальне значення для познання вільного світу з Україною і її державними змаганнями.

ГОСПОДАРСЬКА СЛУЖБА УНСОЮЗУ — це:

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ українських родин і одиниць перед злиднями на випадок старості, смерті, недуги і наслідків нещасливих випадків до імпозантної суми \$100,000 та заповнення нашої молоді коштів її студій й то по найдешевших цінах та на найбільше догідних умовах;

ГРОШОВА ДОПОМОГА в потреб інедужим і пошкодженим;

НИЗЬКОПРОЦЕНТОВІ МОРГЕДЖІ на набуття народних, церковних, шкільних та приватних домів;

ПОЗИЧКИ членам у кожній потребі за найнижчими у всій Канаді і ЗДА процентами у висоті всього 4 % річно.

UKRAINIAN NATIONAL ASSOCIATION
81-83 Grand Street, Jersey City, N. J. 07303. U.S.A.

НА ПІОНЕРСЬКОМУ ШЛЯХУ

PRINTED IN U.S.A.

"Svoboda" — 81-83 Grand Street, Jersey City, N. J. 07303

НА ПІОНЕРСЬКІМ ШЛЯХУ

З МИНУЛОГО ЗАСЛУЖЕНОЇ УСТАНОВИ

**В 45-РІЧЧА ТОВАРИСТВА „СВОБОДА”,
194-го ВІДДІЛУ
УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО СОЮЗУ**

ЗЛАДИВ

ЯРОСЛАВ ПАДОХ

**Головний секретар Українського Народного Союзу
і Голова Товариства „Свобода”**

ПЕРЕДМОВА

ДМИТРО ГАЛИЧИН

**с. п. головний президент
Українського Народного Союзу**

diasporiana.org.ua

НЮ ЙОРК 1964

**Накладом Товариства „Свобода”, 194-го Відділу
Українського Народного Союзу**

З М І С Т

	Стор.
Дмитро Галичин: Прикладний Відділу УНСоюзу	7
Ярослав Падох: На піонерському шляху	
З минулого заслуженої установи	9
Полинялі листки	10
Коби лише хтось вказав дорогу	16
Лівчиці в Нью Йорку	22
В своїй хаті, своя правда	25
Велика хартія „Свободи”	31
Статут Товариства „Свобода” для управи уряду і членів Товариства	33
Добрі громадські звичаї	35
В комірнім у чужих	38
Труди росту	40
„Спір за межу”	44
Громада по нитці	46
На громадській роботі	50
На манівцях	54
За національне обличчя	58
„Реакційна „Свобода”	63
„Товариство не може стояти без Союзу”	64
Лиш вічний труд ніколи не загине	67
** Громадське признання у 40-річчя	69
Петро Задорецький: Кілька слів з нагоди ювілею	75
Теодор Пігула: Спомини члена-засновника „Свободи”	77
Едвард Жарський: Засновники і наслідники	81
Іван Васишин: Сорок п'ять ліття Товариства „Свобода”	83
Василь Никифорук: Велике діло з малого почину	89
** Предсідники Т-ва „Свобода”	90
** Секретарі Т-ва „Свобода”	90
** Касири Т-ва „Свобода”	91
** Ювілейний уряд Т-ва „Свобода” в її 45-річчя	91

ПРИКЛАДНИЙ ВІДДІЛ УНСОЮЗУ

ПРИВІТ 194-МУ ВІДДІЛОВІ УНСОЮЗУ З НАГОДИ
ЙОГО СОРОКЛІТТЯ

Дмитро Галичин

Відділ 194-ий УНСоюзу, Т-во „Свобода”, зорганізовано саме в тому році, коли то східні й західні українські землі об’єднались були в одну, соборну, незалежну, українську державу. Було це 22-го січня 1919 року. У той день на Софійській площі в золотoverхому Києві, в столиці України, проголошено злуку українських земель в одну державу.

Коли в Києві проголошувано цей урочистий Акт Злуки, в той самий час, далеко від Києва, від рідної землі, в Нью Йорку нараджувались українські громадяни над тим, як би то поліпшити собі долю, і в злуці, в об’єднанні працювати і спільно виступати. Їхні переговори увінчались тоді успіхом, бо через два тижні після того кладуть вони основи під будову нового товариства під назвою „Свобода”, що стало 194-им Відділом УНСоюзу.

Обставини склались так, що саме того року, коли вся американсько-українська спільнота відзначає 40-ліття цього урочистого Акту Злуки, Т-во „Свобода” відзначає також 40-ліття свого існування.

І як на святах 40-ліття соборности ми підносимо й підносили цей величезний поступ, що його осягнув український нарід впродовж 40 років, так піднесемо з приводу 40-літнього існування Відділу ту велику працю і ті великі успіхи, що їх здобув він протягом цього часу. Бо справді Відділ 194-ий має чим похвалитись, — він сьогодні може гордо й самопевно заявити, що його 40-літня праця видала величезні успіхи. З малих і скромних починів, бо з малої горстки членів, яких у початках було всього тільки 12, сьогодні Відділ нараховує 525 членів. Це справді великий організаційний поступ, за який Відділові належить шире признание від усього Союзного членства, а зокрема від Головного Уряду нашої організації. І я, як голова цієї організації, з приємністю, складаю щирі гратуляції Управі цього Відділу з її головою д-ром Ярославом Падохом, за час головства якого цей Відділ зазнав якраз найкращого та найбільшого розвитку.

Мало є сьогодні в Союзівій родині таких Відділів, як Відділ 194-ий, коли мова про таку успішну організаційну працю, яку виказав цей Відділ. Тому й зараховуємо цей Відділ до прикладних Відділів УНСоюзу.

Цей Відділ може служити прикладом для інших Відділів не тільки тому, що він викazuje великі організаційні успіхи. Треба ще згадати про ту історію Відділу, яку саме з приводу ювілею приготовано до друку. Цей приклад видавання історії з приводу ювілейного свята повинні наслідувати всі інші Відділи УНСоюзу, які в будучому справлятимуть свої ювілеї. Така історія Відділу, яка дуже часто є одночасно історією даної громади та історією і переглядом усієї праці і здобутків даної місцевости, є також знаменитим джерелом, з якого опісля зможе черпати відомості кожний, що братиметься до писання історії української спільноти в ЗДА.

8 лютого 1959 р.

НА ПІОНЕРСЬКОМУ ШЛЯХУ

З МИНУЛОГО ЗАСЛУЖЕНОЇ УСТАНОВИ

Ярослав Падох

Голова Товариства „Свобода”

Півсотні з лишком центральних і куди більше низових, громадських установ, мов зорі вечірнє небо, вкрили вузький, але людний, мангеттенський острів столиці світу — великого Нью Йорку. Від них розбігаються нитки на всю простору Американську Україну, більшу вдєсятеро від тієї далекої України, що залізними кордонами відділена від вільного світу. На них звернені очі української громади, що опинилася поза межами рідного краю, яка жде від них нових ідей і доброго прикладу. Давні вони й зовсім молоді; великі з тисячним членством і малі, членів яких можна полічити на пальцях рук їх проводу. Одні з них з тугою дивляться в далекі, давні дні буйного розвитку; другі, щойно вступивши на шлях громадського походу, лицем звернені в майбутнє. Ці перші пригашений вогонь загубленої молодости рівноважать багатим досвідом; ці ж другі щойно збирають власний досвід і надолужують свої помилки молодим запалом. А є серед них і такі, які поєднали одне й друге і, прямуючи вперед давнім, досвідченим, піонерським шляхом, в'яжуть минуле з сучасним і майбутнім, доробляючи „новий леміш і чересло до старого плуга”.

На довгому, трудному шляху громадської служби, на непромощеному піонерському шляху, знемоглася й пристала ньюйоркська „Свобода”, один із раних Відділів найстаршої й найбільшої установи українців у вільному світі, Українського Народного Союзу. На порозі свого четвертого десятиліття стала вона перед важким питанням, як продовжити своє існування. І здавалося, що єдиним рятунком для цього було об'єднання з іншим Відділом Союзової громади, навіть коштом утрати свого імени. Та добра чи зла, важко сказати, доля готовила несподіванку. Плили вже морським шляхом нові тисячі братів із рідного краю, які в довголітній мандрівці загубили всі свої багатства, але зберегли тягу до рідної громади й прив'язання до вікових духових надбань

народу. З ними влилося нове вино в старі міхи, і наша ювілятка „Свобода” закинула невеселі думки про ліквідацію чи злиття з іншими установами. Зі скромними трьома десятками членів вона збиралася відзначати своє тридцятиліття. Більше як сім соток членів зустрічас її сорокп'ятиріччя Проріділу піонерську верству поповнила нова, яка перейняла всі добрі набутки і зв'язала їх з новими, свіжо привезеними з рідного карю.

Історія „Свободи” — це в поменшенні історія всієї української громади поцейбіч океану. Хоч нова хвиля української іміграції кінця сорокових років не прибула голіруч до своєї нової батьківщини, але привезла зі собою чимало громадських надбань і традицій, вона, в своїй рішальній більшості, виявила великий громадський розум і не пішла шляхом сепарації та творення нового громадського життя, але шляхом об'єднання й скріплення вже збудованих твердинь, збільшення вже призбираних надбань. Та й не тільки це. На американській землі зустрілися неначе дві різні доби українського життя. В пригожому кліматі селянської верстви, що прибула в Новий Світ із українських ланів, немов в архіві чи музеї, збереглися скарби рідної культури, рідної традиції, які в краю рвучкий потік національного відродження поніс у забуття. І нові пришельці повними пригорщами черпали й черпають із того скарбу, пов'язуючи його з добром, яким налилося їхнє серце в ріднім краю у його пізнішу добу. Історія „Свободи” — це історія співпраці обох верств української громади в цім краю, історія зустрічі й поєднання цих двох дивних світів, можна сказати, двох різних віків української культури та побуту. Хто не погодиться з нами, що піднятий труд не змарновано надармо?

ПОЛИНЯЛІ ЛИСТКИ

Не без хвилювання берете в руки довгу, чорну з червоним обрамуванням, добре „виношену” книгу протоколів „Свободи”. Це ж бо первоначальний літопис одного з літніх, сановитих, добре заслужених для ньюйоркської громади Відділів батька українських громадських установ в Америці, Українського Народного Союзу. Він розказує „откуда пошла сест” не тільки ця одна установа, але як будувалася вся американська Україна; як з малих, піонерських, несміливих починів росла сильна, свідома своїх завдань і своєї сили, громада, як виходило вона з темних, гірничих заулків на широкий шлях, яким уже здавна йдуть інші національні групи, складові частини американської національної мозаїки.

Сторінки цієї книги записані грубими, незугарними, як з дерева сокирою тесаними, літерами, які з трудом складають-

ся у слова і речення. Ніякий правопис не зобов'язує мови цієї книги, ніякі граматичні закони. Але сповнена вона, як і ті, що писали її, як ті, про яких пише вона, законом громадської солідарності й активності, законом вірності своїй далекій Батьківщині, її селам і присілкам, її річкам, горам та нивам.

Книга розпочинається днем 8-го лютого 1919 року, і від того часу, либонь, не було ні одної важливішої події не лише в „Свободі”, але й в житті цілої союзової й ширшої ньюйоркської громади, щоб вона не знайшла відгуку на сторінках цієї цінної протокольної книги. Так, мабуть, писалися всі відомі хроніки й літописи від Несторового почавши. Всі громадські, а то й особисті проблеми, всі радощі й смутки, вся особиста й громадська боротьба за хліб і власне національне обличчя знаходили живий відгомін у серці секретаря „Свободи”, а воно вже диктувало новий запис у цю хроніку, байдуже, чи він прямо відносився до зборів, які протоколовано, чи ні.

Особливо тепло ставилися ці хронікарі - протоколянти до справ своєї громади в старому краю. Всі вони майже без винятку походили зі села Лівчиці, Жидачівського повіту, складової частини Стрийської землі. І всі вони майже без винятку прибули до Америки на короткий чи довший час і нерідко рахували місяці й тижні, коли, призбивавши грошей, могли б повернутися до рідного села, рідного дому. Чи не найпереконливішим доказом цього є їхня постанова, винесена на одних з ранніх зборів, якою все майно „Свободи”, на випадок розв'язання товариства, призначено на подібе товариство у старокрайових Лівчицях.

Всього сім секретарів мала „Свобода” за сорок п'ять років свого життя й праці. Були ними Микола Лесюк, Іван Витак, Михайло Вігак, Теодор Пітула, Микола Цимбалістий, Степан Гнатишин і від грудня 1948 року Василь Никифорук. Дехто з них працював тільки по одному чи по два роки, інші — більше. Рекорд довго держав Ст. Гнатишин, який секретарював 14 років, від 1935 до кінця 1948 року. Його наступник, Василь Никифорук, „побив” цей рекорд, секретарюючи вже 16-ий рік. Секретарювання Ст. Гнатишина припало на воєнні роки, коли здебільшого не перепроваджувалося виборів через воєнні перешкоди, лише потверджувалося той самий уряд на рік такий то. В інші воєнні роки причину непереодження виборів подавано коротше: „з причини Воєнної”. Вплив війни на працю товариства виявляв хоч би сповіб писання букви „В”. Хоч і як далеко від Америки й протоколянта, війна завжди була чимсь великим, що слід було її писати великою літерою. А в тім часі й прямі записи в протоколі про вплив війни на зменшення активності товариства. У

річному справозданні голови записано: „Замало праці положив уряд у 1944 році, а перешкода в тім, що тепер Воснний час і через те не можна нічого зробити”.

Двічі ще за довоєнного часу не відбулися вибори впродовж декількох років підряд. Було це за двократного секретарювання Михайла Вігака, в рр. 1921 - 24 та 1932 - 1935. В протоколах не збереглося вияснення, чому товариство відступило від свого статутного обов'язку й традиційного звичаю переводити вибори щороку. Мабуть, причиною того було недбальство секретаря, який в союзових Відділах завжди був головною пружиною праці. Судячи по його протоколах, був він найменше дбайливим з усіх його попередників і наступників.

Сім секретарів на 45 років — це вияв консерватизму, з яким мабуть родиться український селянин і не розстається з ним навіть у далекій Америці. Що не випадковий він у „Свободі”, вказує ще менше число касирів, яких за весь час вона мала тільки шість, а саме — Михайла Дем'янчука, Теодора Пітулу, Степана Гнатишина, Михайла Вігака, Микола Цимбалістого й полк. Миколу Рибачука. Та й то, як виявляють прізвища, чотири з них відомі нам, як секретарі, а п'ятий, М. Дем'янчук, як чотирикратний голова товариства. Та й не тільки він. Головами були також секретарі М. Лесюк, М. Вігак, М. Лисяк і С. Гнатишин. Більшість з них прийняли пости секретаря чи касира після виконання обов'язків предсідника. Ще один доказ справжнього демократизму, що весь час зобов'язував членів товариства.

Особливе місце між касирами товариства та взагалі всіми його урядовцями займає Теодор Пітула, який був обраний четвертим з черги секретарем, а двадцять чотири рази касиром, на якому пости відслужив майже повну чверть століття. Людина великих громадських і товариських чеснот, він був від зарання існування „Свободи” одним з головних її стовпів. Багато заслуги має він також у складнім процесі інтеграції нових членів, з якими вмів гармонійно співпрацювати. Більше було предсідників „Свободи”, бо аж 16, але про них згадаємо деінде.

Мова протоколів залежить від протоколянтів. Одні секретарі розповідали казку життя свого, мабуть єдиного, національного товариства і всіх його членів широкими словами й барвистими, хоч по-селянськи скупими образками. Інші ж збували свій обов'язок протоколянта й хронікаря короткими, до занудження подібними фразами. Спеціалістом у цій скупості мови був секретар Михайло Вігак, протоколи якого від квітня 1921-го до квітня 1924-го, а згодом від грудня 1931-го до 1935-го року належать до найменш цікавих. Цікаві описи подій і перебігу зборів заступили тут однореченеві протоколи

таких зразків: „Голосу жадного ніхто не займав” або „товариші дискусії не брали в ніяких справах”, або ще „за голос у Товаристві ніхто не відзивався”, тому, після відкриття зборів і збирання вкладок до товариської каси та УНСоюзу, збори закінчувалися. Та це були виїмкові протоколи, як виїмковими були ці два періоди праці товариства. Селяни в письмі звичайно бувають надміру серйозні, а то й торжественні. Та часом, свідомо чи знехотя, проривається в цих достойних протоколах справжній, народний гумор. Нерідко помагають у цьому мовні клопоти протоколянтів. Наприклад, в липні 1935 р. признано хворобову допомогу членці, Катерині Ницак, яка занедужала на два тижні „від покусані Субаки. . .”

Літопис „Свободи” списано у трьох книгах протоколів. Дві належать першій добі товариства, тобто до прибуття нової іміграції, коли число членів з десятків перейшло на сотні, третя ж належить уже добі другій. Перші дві книги писали тверді, мозолисті пальці колишніх селян, що на американському ґрунті заміняли плуг і косу на робітничі знаряддя, третю книгу пишуть уже вправні пальці секретарів з освітою. Але, не во гнів цим новішим хронікарям, описи їх попередників куди живіші, бо більше зв’язані з широким життям, більш безпосередні і не надумані. А може майбутнім читачам протоколів та тієї третьої книги й вони будуть здаватися такими цікавими, як нам тепер видаються ранні, піонерські протоколи.

Перша книга охоплює 20 років — від 7 лютого 1919 до 14 грудня 1939. На її 151 сторінках записано протоколи 242-ох зборів товариства, в тому числі 20-ох загальних, річних зборів з виборами нового уряду. Друга книга продовжує хроніку „Свободи” за дальших дев’ять років і доводить її до 13-го грудня 1948 року. В ній запроTOCOLовано 74 збори, в тому числі 10 загальних. Хоч чимало місця залишилося в ній, бо останній протокол вміщено на 123-ій сторінці, а книга має, як попередня 152, все ж новий хронікар „Свободи”, мабуть для підкреслення великих змін, що готувалися в її долі, вирішив закласти нову книгу. Ця книга така відмінна від попередніх, як наша доба від доби ранньої, піонерської. Вона — вже не історія, а сучасність. Вона, і книга і доба, далеко ще не закінчені, тому писати про них прийдеться вже комусь, що належатиме вже третій, дай Боже, ще успішнійшій добі.

Папір перших двох книг твердий і, для вигоди писаря, полінійований, з чималим маргінесом. Перші хронікари були людьми ощадними. Записували сторінки „від берега до берега”, не зважаючи на маргінес. Дедалі вони стають щедрішими і записи в книзі стають читкішими.

Хоч потемнілі, сторінки ще міцні, не такі, як сторінки великої іменниці джерзиситської „Свободи”, які дотла зотліли під впливом часу і вологости. Тільки чорнило, яким списано протоколи, подекуди так споловіло, що не легко його відчитати. Ось це й пригадує наполегливість протоколянтів, які впродовж 45 років не забували й не лінувалися залишити на папері слід своєї, далеко не паперової, праці. Якщо й бракує декількох протоколів зборів, а всіх їх до сорокп'ятиліття „Свободи” було рівно 361, то це сталося не за першої доби і не у двох перших книгах, але вже за нової, „академічної” доби у секретарській історії товариства... Додати б, що в третій книзі по день сорокп'ятиліття вписано нових 40 протоколів зборів, в тому числі 14 загальних зборів. Десяті загальні збори відбулися вже після відзначення ювілею, в лютому 1959 року.

Багато цікавого зберегли для нас і дальшого майбутнього ці скромні протоколи. Багато користи принесли вони й мені, їх пильному читачеві. Вони відкрили невідомі сторінки історії цього мого товариства, з яким зв'язала мене доля на довгі роки, зі скромних порогів якого мені відкрився широкий шлях у громадський світ праці в нових обставинах, на новій землі. В цім товаристві я вперше зустрівся із союзовою працею і пірнув у неї вище вух, пірнув, мабуть, безповоротно.

Студіювання цих протоколів дало мені ще одну практичну вмільсть: читання різних почерків, від, здавалося б, неможливих до відчитання до неначе друківаних; від простих до писаних з виразним наміром не лише записати думку, закріпити на письмі важливу вістку, але й залишити потомкам слід своєї руки. Одним словом, до моїх вроджених і набутих знань прибуло нове: знання графології.

КОВИ ЛИШЕ ХТОСЬ ВКАЗАВ ДОРОГУ...

У славному році свободи й соборности, в 1919-му році постала наша ювілятка, ньюйоркська „Свобода”. Чи треба питати, чому вона прийняла це ім'я? Адже події, що сколихнули Україною по обох боках Збруча, піднесли також на нечувану доти висоту національні почування американських українців. Візьміть тільки в руки тодішні числа найранішого вчителя національного почуття та національних чеснот заморських українців, джерзиситську „Свободу”, а побачите й відчуете, яким високим полум'ям горіли їхні серця на кожную вістку з розлогих піль бою за українську свободу й державу. Як же можна було в той рік дати іншу назву новій, патрістичній організації наших людей, як „Свобода”!

Народилася вона не серед української гущі, на ньюйоркському Поділлі, в околиці славного св. Юра. Сьома й су-

межні вулиці Сходу міста були вже тоді вкриті сіткою українських установ, і їм ледве чи треба було нової організації. Постала наша „Свобода”, як єдина українська організація, на Заході величезного міста, в околиці Дев'ятої евеню і 42-ої вулиці. Зродила її тяга до громадської організованості й konieczність забезпечення на випадок потреби.

7-го лютого 1919 року Микола Леснюк і Михайло Дем'янчук вирішили організувати товариство і вже наступного дня зібрали 22 місцевих громадян, запросивши на збори організатора громадського й союзного життя, пізніше бизнесмена та власника радіових передач, Петра Задорецького та Дмитра Шагая, щоб допомогли їм закласти місцеву громаду. Проста й коротка мова тих перших зборів. П. Задорецький звернувся до приявних із запитом: „задля якої цілі вони зібралися і що вони собі жадають?” На це приявні відповіли не менш стилєво: „вони живуть віддільно в західній частині Нью Йорку від українців, які замешкують переважно в східній частині сего міста й бажали б сснувати в тій колонії якесь товариство та жити так, як живуть другі їх брати, зорганізовані та обезпечені вразі недуги чи вразі смерти.” В дальшому вони підмітили, що в тій частині міста живе чимало українців, які не належать до жадного товариства, бо в них немає товариств, і додавали з проханням й переконанням, що вони „готові доложити всіх старань, коби лише хтось їм вказав Дорогу, як з тим поступати”. Трудно устерегтися враження, що в скромному слові „Дорога” крилася вся глибина національного почуття, весь непереможний гін до рідної, організованої й упорядкованої громади. Недаремно слово це вони писали великою літерою.

Хто з нас знаючи золоту добу відродження галицького села поміж двома світовими війнами, не пізнає у цих заморських робітниках чесних, роботящих селян, які своїми руками й дрібними вкладками збудували імпонуючу сітку культурних та господарських установ і переможно ставили чоло всім нещадним ударам займанців, спрямованим на їх розклад і порізнення. І хто не пізнає у Петрі Задорецькім типового галицького народного організатора, студента або безробітного інтелігента, адвокатського конципієнта чи працьовитого кооператора, що, як новітній Скворода, ходив навчати громадських чеснот своїх братів під курними стріхами. Таким був замолоду і таким остався по сьогодні один з найшляхетніших українських патріотів на цій землі, засновник „Свободи” і союзний організатор, Петро Задорецький. Нехай ці слова, коли дійдуть до його відпочинкового дому коло Вашингтону, будуть для нього доказом, що не завжди мав рацію Іван Франко, коли писав, що не варто числити „на

Історична знімка ранніх членів Товариства „Свобода”. Сидять від лівої сторони Гриць Ремез, Микола Лесюк, Михайло Демянчук і Василь Романюк. Стоять в першому ряді від ліва Михайло Вігак, Микола Байгала, Василь Гнатюшин, Гаврило Заканич і Микола Ремез. Стоять в другому ряді від ліва Северин Шимків, Ілько Рубель, Антін Ремез, Іван Витак і Теодор Пігула.

панську ласку і на народну вдячність". Члени 194-го Відділу з вдячністю згадують відданий труд свого засновника.

Тож, після більш церемонного, ніж речевого запиту й такої ж відповіді громади, П. Задорецький, як читаємо в протоколі цього першого громадського збору, „забрав слово і говорив про повагу та значення організації і про хосен, який можуть мати члени, котрі до неї належать". Щоб впевнитися, що слово П. Задорецького напевно станеться ділом, забрав голос другий гість місцевої громади, Дмитро Шагай. „Він радив, — як записав хронікар, — щоби Товариство, яке має оснувати, сталося сейчас відділом УНСоюзу. Тим самим (воно) стане більше Поважаним Товариством, як також забезпечить своїх членів та їх родини. Товариство, що „утримусь само в собі, кілько, нетілько мусить упасти, хоть-би ни знати як сильне і багате". Зі здивуванням приходиться читати ці слова в ранньому 1919-му році. Високе признання та розуміння для національної поваги й господарської допомоги Батька Союзу може здивувати навіть такого довірчого пропагатора союзового діла, як автор цих слів. Чи варто ще повторювати, яке велике значення мають для нашої громади та познайомлення з її минулим ці скромні хроніки невеликих місцевих товариств.

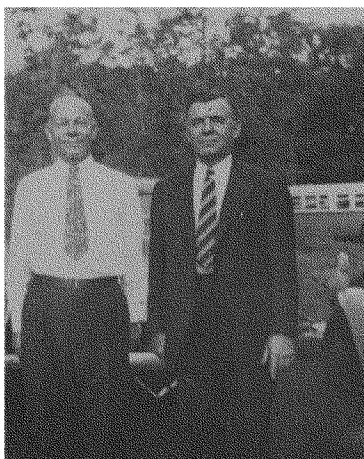
Традиційний селянський церемоніал на тому ще не закінчився. Після тих взаємних промов прийшов час на зовсім реторичне питання організатора Задорецького: чи приявні бажають „приступити сейчас до діла заложити товариство?" На це „всі одно голосно згодилися". І знову церемоніально запитав Задорецький: чи приявні бажають собі, щоб він вказав їм дорогч й перевів їхні перші збори, чи виберуть собі когось іншого? І відповідь громади була при-такуюча. Після теж традиційної подяки „за довір'я" організатор перевів збори, покликавши на секретаря свого товариша, Шагая. Після цього вписувано приявних на членів товариства. Всі. а було їх 22, в тому числі чотири жінки, вступили до товариства. Оце вони, ці перші, заслужені засновники нашої шановної ювілятки: Микола Лесюк і Михайло Дем'янчук, яким припала найбільша честь і заслуга заініціювати заснування товариства, а за ними ідуть по порядку запису в книгу: Микола Андрусин, Василь Гнатишин, Людвик Ліпницький, Йосиф Сагайдак, Северин Шиків, Стась Борис, Григорій Лесюк, Захарій Віхоть, Катерина Кравенюк, Йосиф Люлюк, Антін Сагайдак, Теодор Пітула, Степантяк. Милосердний Господь зберіг з них п'ятеро при житті до цього 45-річного ювілею: Теодора Пітулу, Василя Романюка, Степана Гнатишина, Настю Лесюк і Антона Сагайдака.

Після вписання членів прийшло питання назви товариства. На внесення засновника, Михайла Дем'янчука, під-

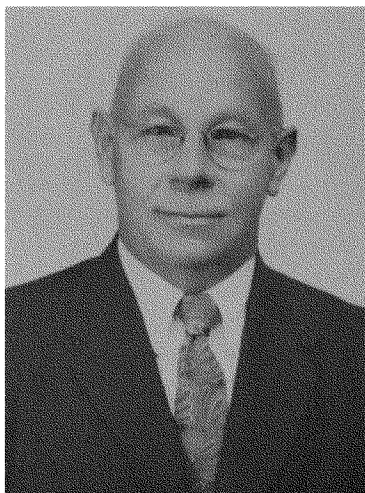
держане Ільком Байталою, прийнято без дискусії, ніби зовсім самозрозумілу назву: Українське Товариство „Свобода” в Нью Йорку. Коли після цього обрано перший уряд товариства, чомусь називаний „тимчасовим”, з Василем Романюком, як председником, Миколою Лесюком, як секретарем та Михайлом Дем’янчуком, як касиром, тоді слово патріотичної громади та її організатора П. Задорецького сталося ділом. І слово те, зреалізоване в діло, перетривало сорок п’ять бурхливих років, і його ми сьогодні вшановуємо, згадуючи, з відкритою головою, ранніх будівничих наших національних твердинь на цій гостинній американській землі.

І ще записав перший хронікар „Свободи”, що обрані урядовці склали святочну присягу, що, „приймаючи обов’язок, будуть щиро дбати і старатися про своє Товариство”, прирекли бути „добрими і вірними членами свого товариства”. Після схвалення господарських справ, а саме вкладки до товариства у висоті 60 центів місячно та висоти підмоги на випадок недуги в сумі шість доларів тижнево й сто доларів посмертної виплати спадкоємцям члена, наступила збірка перших вкладок й заповіджено, що вже на чергових зборах, крім вкладок до каси товариства, будуть збирати вкладки до Українського Народного Союзу за життєве забезпечення. Якими методами керувалися члени й яких математичних та асекураційних формул вони вживали в плануванні будь-що-будь високих допомог за дрібних шістдесят центів у місяць, годі відшукати в протоколі. Але цей ранній оптимізм довгі роки не залишав свободян, чи тому, що лівчичани визначалися кріпким здоров’ям і рідко нездужали, а ще рідше вмирили, чи може секрет в тому, що вони вміли доповнювати порожню касу прибутками з різних, і нерідких, товариських імпрез, чи в їх мові, підприємств, як балі, пікніки тощо.

Приглядаючись ближче програмі зборів, можна ствердити, що вона, на диво, була клясично проста й практична. Після вступних церемоніальних запитів і доповіді гостей-організаторів, слідували: вибір президії зборів, впис членів-засновників, встановлення назви, вибір уряду, зложення приречення Управи Товариства та самих членів, встановлення вкладки й користей, які за те членам належалися б, збірка перших вкладок, призначення часу нових зборів і святочне закінчення зборів — відспіванням гимну народу й, щойно після віків неволі, відродженої Української Держави. Чи не вперше в той день Дев’ятою евеню, яка своїми будками, станками з рибою та яриною і невгомним криком торгівців так дуже нагадує ще сьогодні галицькі ярмарки, понесли звуки нашого гимну. Протокол говорить про це виразно. Тільки прочитайте записане останнє речення протоколу: „Збори закінчено співанєм ще немерла Україна”. Згодом

Теодор Пітула і Василь Романюк, основник і перший президент Товариства „Свобода”.

Теодор Пітула, член-основник, секретар і довголітній касир Товариства „Свобода”.

Петро Задорецький, організатор Товариства „Свобода”.

протоколянт вправився в записі цього постійного закінчення зборів, і його записи вже в більшій згоді з мовними правилами.

Перші збори відбулися в домі ініціатора товариства, Миколи Лесюка при 358 Вест 38 вулиці. Чергові ж збори, скликані тиждень пізніше, 14-го лютого, відбулися вже в Догерти Голл при 335 Вест 39 вулиці, в безпосереднім сусідстві Дев'ятої евеню. Як попередні збори були присвячені заснуванню товариства „Свобода”, так ці чергові вже стояли повністю під знаком Українського Народного Союзу. Приявні члени „Свободи” вписувалися до УНСоюзу, після чого П. Задорецький, який знову прибув, щоб „вказувати недосвідченим членам дорогу до організованої громади”, як добрий учитель, „говорив з повагою, як ми маємо поступати далі і заховуватися” з новозаснованим Товариством. Далі говорив П. Задорецький до всіх товаришів і товаришок, щоб боронили добре ім'я Товариства і шанували урядників і „всі разом жили взагалі, яко брати і сестри”. В той час ще слово „товариш” не було заанектоване большевиками і належало до доброго громадського тону вживати його у публічній мові.

На зборах доповнено уряд товариства заступниками предсідника, секретаря й касира, чотирма опікунами хворих, по двох для мужчин і жінок, та двома контролерами книжок. А потім знову, бо як же інакше могло бути, закінчено урочистим „Ще не вмерла Україна”. І воістину вона не вмерла була в той час ні на Україні, ні на цьому клаптику американської України на Заході великого Нью Йорку. Заложене товариство було першим серед тамтешніх земляків. З ним і воскресла була Україна серед досі незорганізованих й неосвідомлених її синів і доньок.

ЛІВЧИЦІ В НЬО ЙОРКУ

Де Лівчиці, а де Нью Йорк. Скільки тисяч крайових кілометрів і американських миль простягнулося поміж малим галицьким селом і величезною метрополією світу! Скільки дорогоцінних доларів, без яких немає шифкарти на поворот до рідного краю, ділило ці два різні світи! Як перейти ці простори, як перебороти інші труднощі, що горами й океанами заступали лівчичанам шлях до їхньої вузької батьківщини? Як поконати тугу, що з'їдала їх знеможене мандрівкою серце вже при виході з рідного села, і як здобути назад, в холодному чужому світі, втрачену опіку рідної громади, без якої так важко жити однаково бідному і багатеві? Як універсальний лік на всі ці потреби мало стати щойно засноване товариство.

Не випадково народилося воно вже після першої світової війни. Жахливі вісті з рідного краю з часів неустанних фронтів і окупацій, щораз понуріші новини з польського панування на поавстрійській займанщині чимраз більше змінляли догочасний спосіб життя і думання українських емігрантів в Америці.

Тільки до першої світової війни були вони типовими перелетними птицями, які перепливали океан, покинувши рідні села лише на короткий час, щоб, здобувши трохи грошей, повернутися додому. Адже ж ждала там на них рідна хата, зеленіли ї сохли, ждучи на господарів, ниви, чекали направи стодоли, тужили залишені родини. А після війни з перелетних птиць наші земляки почали ставати осілими людьми. Та як оселитися настало поза Лівчицями? Як жити далеко від своїх людей, без рідної громади її її стародавнього ладу? Товариство „Свобода“, створене самими лівчичанами й тільки для них, мало заступити бодай почасті їх велику втрату.

Не було в Нью Йорку ні лівчицької церкви, ні річки, ні громадського дому. Але були лівчицькі люди. Одні перебували вже довший час в Америці, деякі щойно прибули з краю, а ще інші, справжні ветерани, побували в цьому краю декілька разів, з родиною чи самотно. Всі вони зійшлися в лівчицькій „Свободі“. І коли після останньої війни прибули до Нью Йорку нові лівчичани, їх зараз втягнули до УНСоюзу та його 194-го Відділу „Свобода“. І до давніх лівчичан-членів „Свободи“ Притулів, Ремезів, Сагайдаків, Дем'янчуків, Вігаків, Маркових і інших, прибули нові посланці Лівчиць, а за ними сотні не-лівчичан, поміж якими опинився також автор цих рядків. Хоч цілий мій рід і рід моєї дружини походять із Лемківщини, історія мого життя так тісно пов'язана із Стрийщиною, до якої належать також Лівчиці, що не важко було лівчицьким патріотам і мене адоптувати на свого вужчого земляка. До того ще допоміг Ярослав Салдан, мій друг, що в час мого прибуття до Нью Йорку був головою „Свободи“. Потомок давнього й дуже визначного лівчицького роду він втішався великою повагою серед своїх односільчан і цю повагу перелляв на мене, коли в грудні 1949 р., через декілька місяців після мого прибуття до Америки, запропонував мене на своє місце як голову товариства. І так адоптовано мене до великої й щирої лівчицької громади, і то, як вказує пройдене десятиліття, мабуть уже на постійно.

Першими лівчичанами, з якими я стрінувся й заприятелював, були родини Ремезів, які донедавна мешкали на Дев'ятій евеню, та Пітулів, які вже здавна визволилися з нью-йоркського Заходу й поселилися в прегарному домі на ню-

джерзькому березі, й славної, незабутньої пам'яті Євгенія Івашків. Залишених в порті з родиною на ласку випадкової долі, забрав нас до свого дому власне Ярослав Салдан і, йдучи до праці, передав у теплі руки Ремезів. У домі Салдана, під дбайливою опікою покійної Ремезової й трагічно померлої, золотой душі, Євгенії Івашків ми й провели наші перші, дуже трудні тижні американського життя на славній, лівчицькій Дев'ятій евню, в тіні якої тридцять років раніше постало було Т-во „Свобода”. Як же можна було мене, вже хоч би з того приводу, не зарахувати до лівчицької шляхти?

Як довго було можливим, лівчичани, кожний зокрема і збірно, в межах своєї „Свободи” дбали про розвиток своїх Лівчиць. В двох ранніх книгах протоколів чимало записано вісток з Лівчиць, чимало занотовано журби за їх долю. Вже в самих початках існування Товариства, на других загальних зборах 17-го січня 1920 року, схвалено без ніякого спротиву, щоб „сжелі Товариство би ся розбило, то сума має піти на сироти українські в Америці, а друга половина має ся відослати до Лівчиць, на основанє Товариства”. Для всякої певности цю ухвалу підписав не лише, як звичайно, сам секретар, але ще й п'ять свідків. Яким важливим для членів було питання визначення спадкоємцем Товариства лівчицької громади в краю, виявляє поновна ухвала, винесена на чергових зборах 14-го березня 1920-го року, яка доручала, не ждучи на евентуальне розв'язання Товариства, переслати негайно до Лівчиць половину всіх фондів Товариства на заснування там подібного товариства „Свобода”. Чи засновано те Товариство — мені не довелося устійнити, але ця посылка не була єдиною. Ось у жовтні 1922-го року занотовано рішення вислати до Лівчиць значну, як на той ранній час та фонди молодого й небагатого товариства, суму 150 доларів на місцеву школу і до того додано заввагу, що, коли школі грошей забракне, товариство додасть грошей. Піонери на американському ґрунті були також піонерами нових починів на рідній, старокрайовій землі.

Жура за старий край не обмежувалася самими тільки Лівчицями, хоч це був типовий і, треба признати, дуже здоровий вияв любови до рідного краю, за посередництвом свого регіонального патріотизму. Батьківщина не є абстракцією. Вона — це передусім твоє село, місто чи містечко, вона — це вид з твого вікна, шум твоєї річки, гудок близької цегельні, запах сіна з твоєї сіножаті. Товариство „Свобода” не жалувало своїх скромних фондів також на загальні національні цілі. Ось уже на зборах у вересні 1919-го року касир М. Дем'янчук закликав членів скласти пожертви на „фонд оборони Галичини, загарбаной ляхами”. На тих самих зборах схвалено взяти участь в національній маніфестації, мабуть з

того самого приводу, яка мала відбутися в Брукліні. То знову згадується в протоколах про інший маніфестаційний похід вулицями Нью Йорку і про пожертву Товариства в сумі 20 доларів на ту ціль. Є згадка про заклик Центрального Комітету Америки складати на Рідну Школу в старім краю. Ухвалено, щоб член Цимбалістий збирав пожертви від членів, і зараз же на зборах зложено перші пожертви, а від Товариства призначено окремо п'ять доларів. Більше годі було, бо в касі був у той час дефіцит. Була це постійна практика членів „Свободи”, що члени не тільки призначали пожертви зі спільної каси, але й щедро докладали з власних кишень. На особливу згадку заслуговує ухвала загальних зборів Товариства з 20-го січня 1940-го року про участь „Свободи” в Національному Конгресі, що мав початись 15-го березня 1940 р., і призначення двох делегатів, Василя Ницака, який два місяці згодом був обраний головою Товариства, та секретаря, Степана Гнатишина. Делегатам дано доручення ставити домагання до Конгресу, щоб він вислав представників від різних українських американських організацій до краю „перевірити народне життя”. Про виконання тієї наївної, хоч щирої, постанови немає й сліду у дальших післяконгресових зборах.

В СВОЇЙ ХАТІ, СВОЯ ПРАВДА...

Яким ладом стояло Т-во „Свобода” і як утворився той порядок, що дозволив йому перетривати різні особисті та загальні, моральні й політичні кризи впродовж сорока років? Відповідь на це дає наша „первоначальна хроніка”, яка в сухих, на перший погляд, бюрократичних протоколах замкнула дуже повчальну історію творення силами самої громади свого справді демократичного ладу. Проходячи перші правні засади, які приносило само життя, та перші спроби закувати рвучке життя в тісні формулки зобов'язуючого права, вам здається, що так мусів творитися первісний правний лад в громадських спілнотах, з яких згодом витворювалися народи з їх стійким, традиційним правом. Велика хартія свободи нашої невеличкої лівчицької республіки творилася передусім в першому році після її заснування. Немає сумніву, що в неї ввійшло більше засад старого, традиційного громадського порядку, вивезеного в далеку Америку з рідних Лівчиць, ніж місцевих законів цієї найбільш демократичної держави світу.

На правний лад „Свободи” й соток подібних до неї товариств і братств, які зв'язалися з Українським Народним Союзом, ставши його відділами, великий вплив мав власне цей дуалістичний характер союзових установ. Характер УН-

Просьба о принятѣ Товариства В ЧЛЕНИ Українського Народного Союзу. Society's Application for Membership in the Ukrainian National Association.

ДО ГОЛОВНОГО УРЯДУ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО СОЮЗУ:
To the Supreme Assembly of the Ukrainian National Association:

"Ми, Василь Ванамп
"We, (Називко председателя — President's name)

Александр Мисюк
(Називко секретаря — secretary's name)

і Михайло Османчук
сurer of the (Називко члена Товариства — Name of the Society)

яко председателя, секретар і касир
respectively the President, Secretary and Treas-
urer of the New York City
(Місто — City or town)

Будучи уповноваженим резолюцією, прийнятою згаданим товариством на спеціальному, в тім цілях скликаним зібранні, вносимо отсим імени власним і в імени членів згаданого товариства петицію і запитання на прийатє нас в члості яко підзавданого відділу Українського Народного Союзу, а чартер, печатка і інші речі щоби були видані тому

being thereto duly authorized by a resolution adopted by the said Society, at a special meeting thereof called for such purpose, do for ourselves and the members of said Society make petition and application to be admitted in a body as a Subordinate Assembly of the Ukrainian National Association, and that a charter, seal and other necessary paraphernalia be issued to said

Мов. Свобода товариству,
(Назва Товариства — Name of the Society)

і щоб воно стало ся правно існуючим підзавданним відділом Українського Народного Союзу.

and the same be duly constituted and established a Subordinate Assembly of the Ukrainian National Association.

"Ми заявляємо, що осіб
"We show that persons
(Число — Number)

муж. пола і жен. пола
male and female,
(Число — Number)

є членами сего товариства і що всі ті члени є при добрім фізичнім здоров'ї, і що ніхто з них не перевищає приписаного статуту Українського Народного Союзу віку.

constitute the membership of this Society, and that all of said members are in good physical health, and none of them exceed in attained age the limit set by the laws of the Ukrainian National Association.

"На случай принята до Українського Народного Союзу, ми обов'язуємо себе і членів товариства поступати у всіх справах, як приписує статут Українського Народного Союзу і повинувати ся всім правам того статута, який є тепер і який від часу до часу може бути змінений, перероблений або доповнений.

"If admitted to the Ukrainian National Association, we bind ourselves and members of our Society to act and be bound in all matters as prescribed by the By-Laws of the said Ukrainian National Association, as the same are now adopted and as the same may, from time to time, be altered, amended, or supplemented.

"Ми обов'язуємо себе і членів нашого товариства, rispetкувати всі розпорядки головного уряду і головного виконавчого комітету Українського Народного Союзу.

"We bind ourselves, and the members of our Society, to observe all ordinances of the Supreme Assembly and the Supreme Executive Committee of the Ukrainian National Association.

"Головною ся і обов'язуємо себе і членів нашого товариства виключити кожного члена, який не буде поступати після статута Українського Народного Союзу, або який своїм поступком нанесе кривду, шкоду або некористь Українському Народному Союзу і про такий проступок та про виключення такого члена донесемо безпременно головному виконавчому комітету.

"We agree and bind ourselves, and the members of our Society, to expel any member who fails to abide by the By-Laws of the Ukrainian National Association or who, by his conduct, shall aggrieve, injure or wrong the Ukrainian National Association, and immediately notify the Supreme Executive Committee of such violation and the expulsion of such member.

"Як би наші зв'язки яко підзавданого відділу з Українським Народним Союзом колинебудь і з якоїсбудь причини, добровільно чи недобровільно, устали, ми отсим імени власним і в імени членів нашого товариства зрікаємо ся всяких прав, користей і привілеїв, до яких ми були би управнені, якщобми належали до Українського Народного Союзу яко його правно існуючий підзавданний відділ.

"Should our relations as a Subordinate Assembly of the Ukrainian National Association at any time, cease and determine from any cause whatsoever, voluntarily or involuntarily, we, for ourselves and the members of our said Society, hereby waive all rights, benefits and privileges to which we would have been entitled if we had continued as a regularly subsisting and existing Subordinate Assembly of the Ukrainian National Association.

"Дано в New York City
"Dated at this day of February 1919.

сього 14 дня February 1919.

Товариство: Свобода
Society of (Печатка — Seal)

By Василь Ванамп председатель, President,
Александр Мисюк секретар, Secretary,
Михайло Османчук касир." Treasurer."

УВАГА: Председатель, секретар і касир мають підписати повсю просьбу в присутности одніи другий.
REMARK: President, Secretary and Treasurer have to sign the foregoing application in presence of each other.

Проханія про прийаття Товариства „Свобода“ до УНСоюзу з дня 14 лютого 1919 р.

Український Народний
Союз

Ukrainian National
Association

Просьба о приняті Товариства в члени Українського Народного Союзу
Society's Application for Membership in the Ukrainian National Association.

Дата одержаня FEB 19 1919
Date of receiving

Назва Товариства
Name of the Society

Тов. "Свобода"
(назва — Name) (місцевість — city or town)

Згідно з приписами статута У. Н. Союзу
In accordance with the by-laws of U. N. Ass'n.

Товариство
Society of

Тов. "Свобода" вистало прийняте
was admitted

(випривняте) дня
(rejected) on

26 лютого 1919 в члени Українського Народного Союзу
into the membership of the Ukr. Nat'l Ass'n

яко підвладний Відділ число
as Subordinate Assembly No. 194

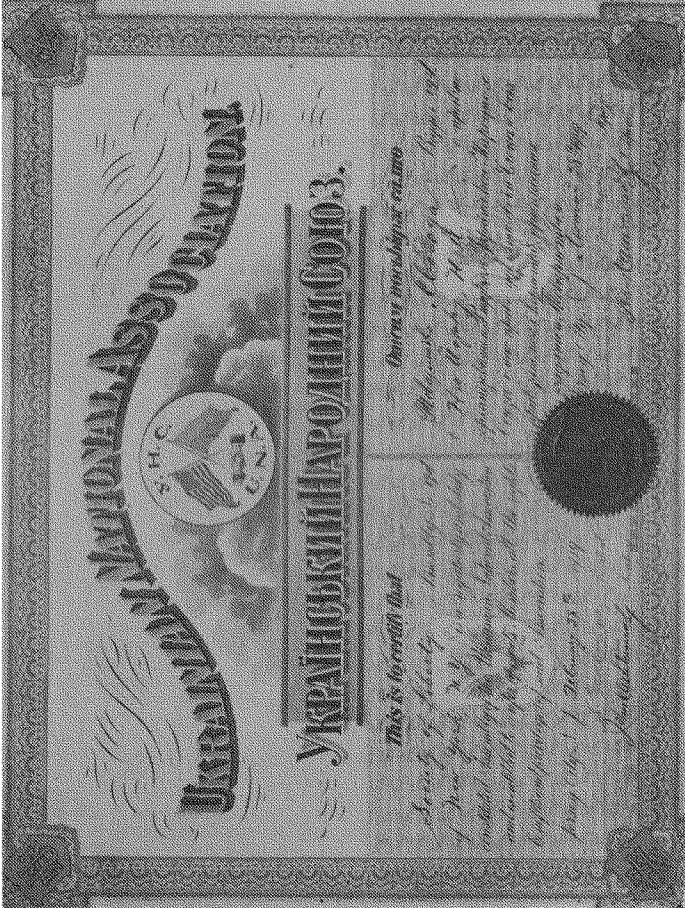
Причина неприняття
Cause of rejection

За Головної Уряд Укр. Нар. Союзу.
For the Supreme Ass'ly of Ukr. Nat'l Assn.

Потвердження прийняття Товариства „Свобода” до УНСоюзу
з дня 19 лютого 1919 р. підпіване гол. секретарем
Ст. Миліновичем.

Союзу в ранніх роках його існування був справді федераційних церков або рівнорядно з ними і, як у нашім випадку, світські товариства, які, цілим гуртом приступали до УНСоюзу. Не інакше було і зі „Свободою”. Вже була згадка про те, як на перших її зборах утворено „Товариство” й до нього завербовано членів, встановлено вкладку тощо. Щойно на других окремих зборах утворено „Відділ”, тобто клітину УНСоюзу, і до нього окремо вербовано членів і окремо збирано вкладки, яких на зборах не встановлювано, бо їх згори визначав Союз. Щойно з часом на місце організацій почали приходити до УНСоюзу поодинокі особи, індивідуальні члени.

Входячи до орбіти Батька Союзу, ці організації не вирікалися своєї громадської автономії, і Союз, по волі чи неволі,

Дулікат оригінальної членської грамоти чарту, виставленого УНСоюзом 28-го лютого 1919 р.

був примушений респектувати цей федераційний лад, залишаючи за Відділами майже повну автономію й вимагаючи від них передусім плачення вкладок. Залишки цього недавнього ладу, на добро чи лихо УНСоюзу, зберглися донині.

Цей дуалізм приводив, бо мусів приводити, до частих непорозумінь і суперечок поміж цими товариствами та братствами і Союзом. Не минуло їх також Т-во „Свобода”. Найбільш драматичний момент у взаєминах із Союзом настав уже в самих початках її існування, але про це буде мова пізніше.

Правний лад „Свободи” спирався на статуті УНСоюзу в союзних справах та на шляхом звичаю утворених засадах поступування, які пам'ятного 17-го січня 1920 року списано й схвалено, як суцільний статут товариства. Першими засадами, які набули поваги права, були обов'язки приязности на всіх місячних зборах та відповідна поведінка на них. Уже на початках існування товариства встановлено обов'язок являтися на всіх зборах і виправдувати неприязність. Як кожне дійсне право, ці правні приписи стояли під санкцією дошкульних грошових кар. За неоправдану неприязність рядовий член був зобов'язаний заплатити п'ять центів (згодом більше, до п'ятдесяти центів), а член уряду вдвадцятьо більше: один доляр (згодом півдоляра). За неплачення вкладок члена суспендовано, а при повторному неплаченні зобов'язань він підпадав вищій карі — виключення. Також невідповідна поведінка на зборах була карана грошовими карами, усуненням зі зборів або й виключенням з самого товариства. Гостра догана предсідника зборів за невідповідну поведінку була лагіднішим засобом вдержання ладу й поваги товариства.

Протоколи ранніх зборів з перших двох років існування товариства зберегли нам чимало вимовних і вельми повчальних прикладів стосування цієї громадської дисципліни. Минув перший медовий місяць існування Товариства, який стояв під знаком патріотичного піднесення та перших радісних вражень. Почалися будні, а з ними менші й більші непорозуміння. Ось уже в протоколі третіх зборів з 8-го березня 1920 р. записано, що „мітинг відбувся з неувагою”, бо виникла була суперечка між новими членами, чи вони зобов'язані платити вкладки від дня прийняття до товариства, чи від дня його заснування. Стало на першому, і це врятувало ребелію нових.

Мабуть ширилися вияви нездисциплінованости, бо на шостих з черги зборах треба було сласти заяву про те, що „котрий член не явиться на мітингу і не виповнить своїх параграфів, то товариство в таким разі наложить кару на члена. А котрий член не може бути на мітингу, то нехай

повідомить секретаря товариства". Мабуть і це не дуже по-могло, бо зараз на чергових зборах занотовано: „предсідатель товариства провів приречення всім товаришам, щоб виповняли свої прикази і шанували ім'я свого Товариства, щоб оден другому нічого не робив і щоби жаден член на другого не говорив жадних небелиць поза мітингами, бо то би було недобре і в незгоді, і щоби кожний товариш дбав о своє Товариство і старався для него якнайліпше і щоб всі разом жили в згоді, яко Діти одноі Матери". „Ще не вмерла Україна" припечатала цю святочну присягу дітей одноі матері й одного батька — Союзу.

Як світ-світом, так усе знаходяться такі, які ламають право, навіть те, яке вони самі собі встановили. Ось безпосередньо після цього приречення, вже на чергових зборах, записано в протоколі, і то, видимо, записано із серцем, таку цікаву подію: „Всьо було досить добре, тільки тов. Гнат С. багато перебивав справу. Сидічи з лавки кричав напроти урядників без позволення голосу предсідателем. Бувший секретар Никола Лесюк говорив поважно до товаришів: Дорогі Товариші, не треба так кричати, ліпше буде, як ми поговоримо спокійно". Коли ж С. дальше кричав, обізвався уже сам предсідник, Василь Романюк, який владно заявив: „Такої роботи я не позволю! Говоріть про товариську справу, як ні, я резигную".

Та не тільки заявами й поученнями вдержувано високий рівень громадської моралі у „Свободі". За переступлення прийнятих добровільно на себе обов'язків грозив громадський суд і кара. Ось куди пізніше, в 1925-му році, товариство влаштувало баль і на ньому один із членів, за словами протоколу, „переступив статут, почавши драцку (драчку, бійку) на бали". Громада гостро засудила проступника, якого імени й не подано в протоколі, мабуть, щоб не виставляти на сором його імени, при чому гострота вироку була наслідком того, що він провинився вдруге. Виносячи обвинувачення про того проступника, піднесено високий моральний престиж Союзу, якого нікому не вільно понизити. Обвинувачений, за словами обвинувачення, „підлягає карі, яку товариші усудять на нинішнім мітингу, бо раз було товаришеви (який провинився) даровано (за те), що почав бійку на бали, яко член УНСоюзу. Тож другий раз не можуть бути даровані такі справи".

Громадський суд, традиційна форма нашого народного судівництва від непам'ятних часів, яка не перевелася навіть в часах вікової займанщини, був стосований членами „Свободи" в кожній спірній справі. Адже суд є забором проти непорядків та самосуду. Хроніка товариства занотувала обвинувачення, винесене на зборах 13-го листопада 1937-го

року проти самого секретаря Т-ва М. Г. за його борг до громадської каси в сумі \$107.99, зятягнений ще з 1934-го року. Збори при цьому виразно закликали його на „відділовий суд членів”. Цікаво, що особливо гостро засуджувано провини членів уряду, від якого громада вимагала прикладу для інших. Як же часто на зборах критиковано урядників, що не виконували як слід своїх обов'язків, які вони на себе добровільно прийняли й виконувати які урочисто, після вибору, прирікали. Ось одна прикра заввага щодо праці уряду в раннім 1919 році: „Дальше товариші говорили, що урядники дуже тупо господарять, що Товариство не має жадного розвитку”. Суворо карано також тих, які прийняли на себе спеціальні обов'язки для добра Товариства. В. Децика суджено за те, що він на балі в 1924 році не виконав як слід свого обов'язку бартендера. Тому, що це трапилося В. Децикові вперше, ухвалено на суді йому „перший раз подарувати”, а коли б вдруге провинився — покарати гривною п'ять доларів і т. д.” Що значить це „і так далі” — трудно вгадати. Мабуть, була це якась додаткова кара, як це часто буває в наймодерніших карних кодексах. Коли зважити, що той славний бал приніс товариству аж 6 дол. і 17 центів прибутку, не можна дивуватися, що товариству придалося б більше таких грошових кар.

Протоколи зберегли ще одну цікаву „кримінальну” справу. В 1938 році обвинувачувано секретаря Товариства за те, що він розтратив два долари товариських грошей „на почесну членам, без відома членів”. У висліді: „постановлено більше такої помилки не робити на будуче”. Йшло, очевидно, про такий традиційний, старокрайовий трактament. Як можна було трактувати членів без їх відома, протокол не каже.

ВЕЛИКА ХАРТІЯ „СВОБОДИ”

Хоч З'єдинені Держави мають писану конституцію, все ж більшість зобов'язуючого американського права все ще залишилась не списаною. І надалі головним джерелом права є судові вироки, оперті на звичаї. Лівчицька „Свобода” й під цим оглядом вірна своїй європейській минувшині. Як і старокрайові Лівчиці, Товариство вище ставило стабільність писаного права, і, після короткого періоду права неписаного, повернуло на давній, крайовий шлях.

Хто був батьком його конституції, протокол мовчить. Може це сталося зі скромности автора статуту „Свободи”, а може авторів було більше. А хто знає, може здобула вона свій кодекс шляхом позички від іншої, старшої організації, і хронікар стидався до цього признатися. На всякий випадок, на річних зборах, 17-го січня 1920 р., на яких обрано вдруге у-

ряд товариства, після виборів, без зайвого вступу, схвалено статут, на який вже раніше присяжено новий уряд. „Урядники, вибрані з-поміж членів, — записано в протоколі, — прийняли присягу, що мають пильнувати й робити по д л у к Ст а т у т а Народного Українського Союзу і для Товариства „Свободи”. Не виключене, що цей статут був уложений для таких товариств, як Відділи УНСоюзу, самим Союзом, хоч цього ствердити нам не вдалося. А в тім в цім випадку, мабуть, члени не схвалювали б їм наданого чи накиненого статуту.

Цікаво, що ці збори були зовсім інакші від усіх інших. Протокол написано аж в чотирьох окремих уступах, які для святочности підписав окремо новообраний секретар Іван Витак. Всі ухвали були також своїм змістом неначе конституційного порядку. Першим обрано уряд. Коли зважити, що це був другий з черги уряд товариства, після першого, обраного на основуючих зборах, без належної підготовки, то це ще збільшує повагу та значення цих виборів. Друга ухвала відносилася до, так би мовити, завіщання останньої волі Товариства. Ухвалено, щоб на випадок ліквідації Товариства („сжелі Товариство би ся розбило”) майно його („сума”) мало бути повернене в половині на українські сироти в Америці, а друга половина відіслана до Лівчиць, на кошти заснування там подібного Товариства. Кілька тисяч миль, які відділяли крайову лівчицьку громаду від громади американської, не грали для лівчичан великої ролі. Адже ж і так у той час кожний з них скоріше чи пізніше мав намір повернутися до Лівчиць. Отже, чому не наготовити там для себе й інших нового Товариства. Конституційна вага цієї ухвали була така велика, повага її, як кожного завіщання, була така виїмкова, що єдиний раз доручено аж п'ятьом свідкам підписати, окремо, на самих зборах, зладжений запис тієї ухвали. Третя окрема ухвала відносилася до впорядкування фінансів Товариства. Схвалено, що два окремо обрані урядовці - довіренники (тростисти) мають разом із предсідником вдатися до банку і там відкрити conto Товариства й зложити його фонди. Ухвалено ще, щоб грошей тих не вільно було з банку вибирати без підпису аж п'ятьох членів Фінансового комітету. Аж, як четверта сторінка цієї великої хартії лівчицької „Свободи”, на схвалення прийшов статут товариства.

Нехай ніхто з читачів цієї, отрясеної в порохів сороклітнього забуття, хроніки одного з сотень союзових Відділів не візьме її авторів за зле те, що він відважився надрукувати тут в цілості цей літній статут „Свободи”. В нім, побіч позірно звичайного й мало цікавого змісту, замкнено стільки характеристичних рис тодішньої нашої громади та її самоуправної методи, що було б шкода не витягнути цієї законодат-

ної пам'ятки на денне світло, і то не тільки з цікавості, але й для поучення. Бо з цього протоколу є чого навчитися і нам, повних сорок п'ять років пізніше. Ось її текст:

СТАТУТ ТОВАРИСТВА „СВОБОДА” ДЛЯ УПРАВИ УРЯДУ І ЧЛЕНІВ ТОВАРИСТВА

17-го січня 1920-го року

1. *Обов'язок поступати „подлук статута”*)*

Член, вступивши до Товариства, повинен прирекчися, що будесе взгоджувати на всі обов'язки Товариства і поступати подлук Статута.

2. *Обов'язок приявности на зборах і кара за неприявність*

Член Товариства повинен приходити на кожний мітінг. Наколи член не може явитися на мітінгу, то повинен повідомити головний уряд наперед, і коли член не явиться на мітінгу і не повідомить уряд, то заплатить 25 ц. кари, а уряд-ньк 50 ц.

3. *Час мітінгів*

Мітінги відбуваються завше в першу суботу по першім, а наколи станеться якась зміна, то секретар має повідомити всіх членів на 3 дні наперед.

4. *Відвідини хворих*

Наколи член захорує, то повинен повідомити головний уряд, а уряд має вислати опікуна хорих відвідити хорого члена що третій день і записати кілька днів був хорий і на яку слабієць і посвідку принести на мітінг.

5. *Опіка над хворими членами*

Наколи член захорує, а люди не хотять прийняти його в хаті, то Товариство має ся постарати місце на хорого, або віддати його до шпиталю, а опікун хорих має його відвідити що третій день.

6. *Допомога хворим членам*

Товариство не платить бенефіту хорому більше як 6 місяців.

*) Наголовки подані автором цієї хроніки.

Як член лежить хорий, більше як шість місяців, то товариші не повинні його залишити, але ратувати, а далі помежи себе збирати й помежи другі організації і помагати далі.

7. Вкладки до Товариства

Кожний член повинен платити регулярно кожного місяця. Наколи не заплатить два місяці і не явиться на мітинг у третій, буде суспендований.

8. Вкладки до УНСоюзу

Члени, котрі належать до УНСоюзу, мають платити кожного місяця, а наколи член не явиться на мітинг, то має повідомити уряд, щоби належитість Товариство заслало до Союзу, а він зложить на другім мітингу. А котрий член не повідомить уряд, то його сума не буде заслана до УНСоюзу, він буде суспендований з УНСоюзу.

9. Товариський „секрет”

Наше Товариство має такий умовний СЕКРЕТ: що товариші говорять на мітингу, то ніхто більше не сміє знати. Опруч Товариства ніц не вільно говорити поза мітинги. Хто має щось противного, то має виговорити на мітингу, а не говорити поза мітингом. Коли котрий член чує щось противного, нехай виголосить на мітингу. Винуватий товариш буде караний гривною або суспендований.

10. Членські права

Наколи член стоїть шість місяців в Товаристві, — має повне право вносити дискусії і голосувати, за дозволенням голосу председателем.

11. Членські обов'язки

Наколи Товариство ухвалить яку резолюцію одноголосно, то кождий член, котрий буде вибраний комітетом, повинен свою роботу точно виповнити, бо в противнім разі буде караний гривною або суспендований.

12. Порядок на мітингах

Коли председатель отворив мітинг, кождий член повинен заховуватися тихо, а не перебивати роботу урядникам. А котрий хоче говорити, хай питає о голос председателя, бо в противнім разі заплатить кару, присуджену председателем.

13. Умови одержання бенефіту

Наколи член хорий не менше як шість день, має побирати бенефіт і має мати посвідку від доктора і від опікуна хорих. А наколи члена болять нога або рука (так), що він робити не годен і контролю взнас його, що він не годен робити і не може ходити по улицах, в такім разі член побирає бенефіт. А як його котрийнебудь товариш зобачить, що він може ходити кудинебудь в непотрібні місця, то в тім разі він не побирає бенефіту.

14. Втрата прав до „бенефіту”

Наколи товариш захорус і повідомить уряд, що він хорий, а за два або три дни його зобачуть другі товариші, що він ходить по улицах і не лежить, то такий хорий не побирає бенефіту.

15. Похорони членів

Наколи товариш помре, то секретар має зараз повідомити всіх членів на спеціальний мітінг, і товариші мають розпорядити, щоб того товариша до порядку поховати. Призначену роботу кожний товариш має точно виповнити, бо в противнім разі заплатить \$5.00 кари або буде суспендований.

Ухвалено одногolosно дня 17-го січня 1920 року.

Микола Лесюк, писар”

Від часу схвалення цього назагал дуже речево й вміло зложеного статуту протоколи зборів постійно на нього покликуються при всіх важливіших ухвалах та подіях. Зокрема, не рідко читано цей статут, і то мабуть у цілості, бо що варте право, коли народ його не знає. Вимоги легальности вимагали, зокрема, покликання на постанови статуту у випадках наложення кар на членів за непослух статутіві або невиповнення прийнятих на себе обов'язків. Неодмінно тоді додавано, що кару наложено „подлук статута”.

ДОБРІ ГРОМАДСЬКІ ЗВИЧАЇ

Голе право й страх перед карою ніколи не всилили заповнити повного й свободного життя громади. Розуміли це досвідчені лівчани. Порядок в їх „свобідській” громаді, подібно як у крайових Лівчицях, спирався не тільки на прийнятім праві, статуті, але у великій мірі на довголітніх звичаях, які з часом набирали сили інколи більш зобов'язуючої, як писане право. Замість статутуової кари, за непошанування

законів та добрих звичаїв громади грозила не менша кара громадського осуду.

Всі важніші події в „Свободі”, зокрема збори, відбувалися при виробленому церемоніялі й з повною, традиційною повагою. Зокрема, приймання справоздання уступаючого уряду й уділювання йому звільнення та передача влади новообраному урядові відбувалися з певним церемоніялом, якого не можна було поминути. Місячними зборами керував предсідник, а річними зборами — окремо обраний голова зборів. На цих зборах старий уряд складав справоздання, особливо точно звітуючи про грошові справи. Після цього звичайно відбувалася дискусія, в часі якої не щаджено критики поодиноким урядникам, якщо члени уважали, що за їх урядування „Товариство тупо розвивалося”.

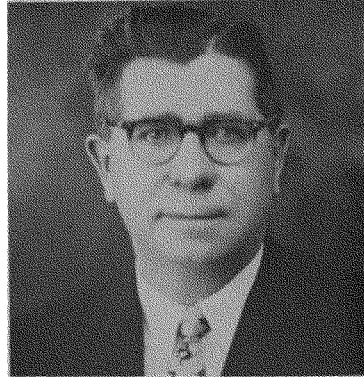
Удільвши звільнення, приступали до вибору нового уряду. Вибір переводили з великою увагою. В той час дуже рідко практиковано те, що під цю пору, на жаль, стало щоденною, чи радше щорічною практикою. Бо в той час бути обраним на уряд означало і почесть, і відповідальність, і можливість допомагати громаді й собі. Адже від помочі товариства в потребі іноді залежала доля, нерідко здоров'я та життя члена і його родини. Тому звичайно на уряди кандидувало кілька осіб. У „Свободі” це було майже засадою у відношенні до уряду голови. Майже завжди бачимо двох кандидатів на той уряд. Деколи вибори переводив предсідник зборів, деколи окрема виборча комісія з двох членів.

Після переведення виборів наступала головна церемоніяльна хвиля: подяка за працю уступаючому урядові й подяка старого, а часто й новообраного урядів за вирізнення. Відбувалося це звичайно майже в той самий спосіб, майже тими самими словами. Наприклад, на зборах у січні 1923 р. „Товариство подякувало урядові за працю, а уряд подякував товариству за довіря”. Часом такий церемоніаль відбувався ще перед виборами. Ось як він відбувся на зборах в грудні 1925 р.: „Товариство — нотус протокол — звіти приняло і подякувало урядові за працю, а уряд подякував Товариству за довіря”, після чого „створено номінацію нового уряду”. Деколи старий уряд церемоніяльно передавав урядування новому, а уступаючий предсідник давав поучення новообраним урядникам бути добрими працівниками, а членам бути послухними новому прововоді.

Як до вибору урядників Відділів, так і до обов'язків, які на себе брали урядовці, прив'язувано велике, далеко не лише формальне, значення. Це ілюструє, наприклад, такий запис у хроніці Відділу, точніше в протоколі з 5-го грудня 1925 р.: „Нові урядники приняли роботу і присягли, що будуть

Степан Гнатишин, кол. президент і довголітній секретар Товариства „Свобода”.

Микола Марків, кол. президент Товариства „Свобода”.

на 1926 р. виповняти свою роботу як слідус і дбати про Товариство і УНСоюз”. Уряд в Товаристві це не була лише сама почесність, але в першу чергу серйозний обов’язок праці. Як добре й важливо пригадати це в нашу, далеку від тієї піонерської, добу.

Зокрема, дуже совісними були члени в грошових справах. Коли в січні 1920 року схвалено вибрати гроші з Народного Дому й передати їх до банку, то до тої трансакції вибрано спеціальний комітет з трьох членів. Коли для складення грошей до банку потрібно було три особи, не треба дивуватися, що право вибрати гроші з банку мало збірно п’ять осіб. Зіхер іст зіхер, як кажуть німці!

Щоб збори відбувалися правно, повинно бути відповідне число членів. Часто збори відкладавано, бо не було кінцевого кворуму. Часом збори проходили ділово й мирно, і тоді протоколянт із вдволенням завважував, що „всі справи перепроваджено до порядку і вдоволено всіх і кожного члена Товариства й мітінг замкнено” (2 серпня 1919 р.). Нерідко писар тільки зазначував, що збори переведено „на вдволення всіх”, або що „мітінг замкнено в повній згоді”. Але часом, коли не було згоди або коли не було відповідного числа приявних, гумор протоколянта був куди гірший. Коли збори не відбулися з браку членів 5 -го липня 1919 року, бо прибуло тільки 14 членів, отже менше як половина членства, писар завважив: „в тім разі Товариство не мало жадної справи і жадної ухвали”. А бувало й так, що зборів не було, „бо ни було важних справів до вирішення”. Та це було в часах занепаду Товариства.

До барвного побуту Товариства належали прапори, товариський та американський, під якими Товариство виступа-

ло назовні. Що сталося з ними, невідомо. Їх тепер немає. Також Товариство мало свої дві ленти, які називали „відзнаками”, щоб, як занотовано в протоколі у вересні 1919 року, „як би ни дай Боже якої пригоди або смерти нашого члена, щобисмо стали і з парадом поховали. А як не будемо мати жадної відзнаки, то не буде ніхто знати, що той член стояв в яким товаристві і що за люди єго ховають”.

В КОМІРНИМ У ЧУЖИХ

Власна хата або бодай власний кут у чужій хаті — це одна з важливих передумов успішної праці та щасливого життя. Що й казати про селян, у яких власна хата була і є чимсь більшим, ніж власне мешкання, чимсь, чого міщани ледве чи вмюють зрозуміти. Щастя мати власну хату чи навіть постійний власний кут „Свобода” ніколи не зазнала. Протоколи свідчать про те, що питання власної домівки часто стояло на порядку нарад, що дуже часто приходилося змінювати домівку і аж після приходу нової іміграції справу поладнали бодай в міру задовільно, знайшовши приміщення у власних, українських, громадських домах. Величина Товариства і кошт набуття дому в українській частині Нью Йорку не дозволили не лише „Свободі”, але й організаціям багато більшим від неї, набути власний дім. А в тім, як дивуватися цьому, коли найбільша у вільному світі українська громада в Нью Йорку ще й досі не здобулася на відповідний громадський дім. Яка шкода, що в ранішніх часах Відділу УНСоюзу, на взір інших місцевостей, як Шикаго, Дітройт і інші, не набули власного дому, не чекаючи на великий народний дім усієї громади.

Перші, основуючі збори відбулися в домі Миколи Лесюка під ч. 358 Вест 38-ої вулиці. Мабуть, замале було мешкання Лесюків для щораз зростаючого числа членів, коли вже наступні збори відбулися у винаймленій залі, чи, як тут звикли казати, галі, Дегерті Гол під ч. 335 Вест 39-ої вулиці між 8 і 9 Євєнями. Там продовжувано відбувати збори до травня 1919 р. В протоколі зборів з 3 травня того року занотовано: „Предсідатель Товариства отворив мітинг короткою молитвою і з неприємністю (члени) бралися до діла в тім разі чириз те, що детективи поламали двері нашої читальні”. Виявилось, що в тому самому домі греки влаштували нелегальну гру в карти. На заклик одного з тих, що програв, прибули детективи, які заарештували 15 греків і, шукаючи решти, що поховалася, вдерлися до домівки „Свободи”, виламавши двері й при тому по-варварськи понищивши все, що вдалось, включно з чартером Товариства. „І в такій неприємності, — закінчує історію наш хронікар, — ще той останній мітинг відбули в тій читальні”.

Після цієї пригоди деякий час збори відбувалися в Народнім Домі при 217-19 Схід 6-ій вулиці, який закуплено 30 червня 1915 р., а посвячено в 1917 р. Тому, що майже всі члени Товариства жили в західній частині міста й на зборах в Народнім Домі мало членів приходило (на зборах 7 червня 1919 р. було лише 16), скоро стали знову влаштовувати збори на Заході. Тому, що в протоколах не зазначувано де відбуваються збори, годі дослідити, коли це сталося. До січня 1920 р. Товариство держало свої гроші в тому ж Народному Домі. Тоді вирішено перенести гроші до банку. Можливо, що тоді теж покинено Народний Дім, як осідок Товариства. На всякий випадок збори з липня 1920 р. відбулися на новому місці, під ч. 334 Вест 37-ої вулиці, в публічній залі, за заплатою двох доларів за збори. В калейдоскопі щораз нових приміщень стрічасмо ще інше приміщення під ч. 341 Вест 44-ої вулиці, де 8 червня 1935 р. відбулися місячні збори, то знову під ч. 325 Вест 4-ої вулиці, де 13 липня 1935 р. відбулися 194-ті з черги збори, на яких вперше згадано в протоколі число Відділу УНСоюзу — 194. Від 11 січня 1936 р. збори відбувалися під ч. 568 Дев'ятої Еве., в 1936 р. бувають в „Рускім Клубі” під ч. 508 Вест 53-ої вулиці, потім знову „Свобода” вернулася до залі під ч. 568 Дев'ятої Еве. Ось так в перших тридцяти роках Товариство мало бо- дай вісім різних домівок і тільки раз, на коротко, в українськiм домі.

Після входу в Товариство соток нових членів, рекрутованих передовсім з рядів нової імiграції, домівка Товариства, як і воно саме, перенеслися на долину міста й до того в його східню частину. Після довгих тридцяти років „Свобода” не устоялася від напору тяги до українського центру й сама примістилася в захисній тiні семивуличного святоюрського центру. Якийсь час збори відбувалися в домі нового секретаря В. Никифорука, при 740 Е. 9-та вул. Згодом довші роки домівка Товариства приміщувалася в Домі Польських Товариств під ч. 12 Ст. Маркс Пл. (Восьма вулиця, поміж 3 і 2 Еве.) де ще досі приміщуються деякі українські організації, між ними славний Український Спортовий Клуб з Нью Йорку. Цей дім раніше належав німцям, яким колись належала вся, тепер українська околиця Сьомої вулиці. На цiм домі ще досі в усій своїй гордiй пишності красується чорний, пруський орел із написом „Kraft in Einigkeit”. Який вимовний доказ національної толерантності, врослої в американськy землю.

Звідти повів наше Товариство прямий шлях до нового Українського Народного Дому під ч. 140-142 Другої Еве., а далі до дому Кредитової Кооперативи „Самопоміч”, зразу при 68 Е. 7 вулиці, а згодом до її нового, гарного будинку під

ч. 98 Другої Євені. Там вона й перебуває досі. За виставовим вікном при репрезентаційній Другій Євені красується великий, читкий, напис: „Український Народний Союз, 194 Відділ, Товариство „Свобода”. Довгий шлях по ньюйоркських завулках, по чужих, непевних закамарках закінчився для нашої „Свободи”. Сьогодні вона при Другій Українській Євені, в українському, громадському домі, під власним, гордим іменем УНСоюзу й „Свободи”.

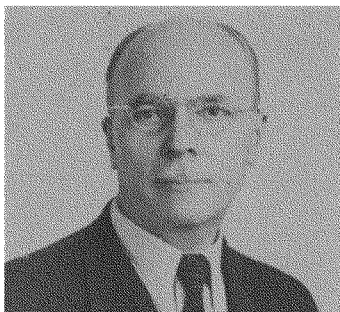
ТРУДИ РОСТУ

Сорок п'ять літній шлях від 22-ох членів-засновників до майже вісім сотень членів — довгий шлях. І не легкий. На Заході міста не було багато українців, а й ті, що були, не всі були лівчичанами. А „Свобода” властиво програмово мала бути новою лівчицькою громадою в Америці, чи точніше в Нью Йорку. Який би це не був величезний Нью Йорк, без сумніву, на американській землі постала б нова адміністративна громада, імовірно з назвою Нові Лівчиці. Бо власне так поставали нові оселі у цьому Новому Світі з відновленими назвами зі Старого Світу.

Різних протоколянтів мало Товариство. Одні писали довгі, інші короткі протоколи. Мова одних була розповідна, квітчаста, інших надміру ляконічна, але не мала „Свобода” ні одного секретаря із статистичними нахилами. Звідси так мало чисельних даних про стан і ріст товариства. Тільки десь - колись якесь число прикрасить одноманітні рядки протоколу. Збільшуються числові інформації з сороковими роками. Ось в протоколі з 16-го січня 1934 р. записано, що всіх членів мало Товариство 35, які були забезпечені в УНСоюзі на суму 21.750 доларів. Майно Товариства в той час становило 561.07 доларів. Така мізерія існувала після 24-ох років існування. Й до того не всі члени Товариства були членами Союзу.

Жура за ріст Товариства йшла за ним усі ці довгі десятиліття. Вже від початкових років у протоколах згадується про потребу здобути більше членів або об'єднатися з іншим чи навіть іншими Відділами УНСоюзу. На зборах з листопада 1931 р. обговорено статтю, яка була вміщена в щоденнику „Свобода” й підмічено потребу більшого числа членів, щоб мати більший прибуток на виплату підмоги недужим членам та посмертної допомоги. Підмічено, що після смерті члена треба для виплати щонайменше 110 доларів, а цього, при існуючих прибутках, заповнити годі. До того більшість членів було літніх, а молоді мало.

Дуже характеристичний голос у цій журі за молодь записав секретар М. Цимбалістий в листопадовім протоколі

**Василь Загасвич, організатор
членів Товариства „Свобода”.**

1931 року: „Нашому Відділові грозить кінець існування, а це тому, що не маємо молодих членів. Ще так не ходить о фінанси, як о молодих членів, а це тому, що хоч би вже і не стало фінансу, то молодь її ще зможе доповнювати, але ми її не маємо. То виходить так: кінчається старі члени — кінчиться існування Товариства „Свобода”. „Але — завважує секретар — тому, що до тої справи ті члени, котрі були присутні, не дуже поставилися серйозно, то справа впала ні в кут, ні в двері, і на тім збори замкнено”.

Допомагала Відділові в цій справі Головна Канцелярія УНСоюзу, хоч, мабуть, без великих успіхів. Можна думати, що причиною того був брак більшого числа українців на Заході міста, а може також популярність тих великих Відділів УНСоюзу, які в той час швидко росли на Сході міста. А втім, як бачимо, не було ніякої серйозної акції для збільшення Товариства, поза спорадичними „плачами Єремії” над невеселим його станом. Ось у квітні 1942 р. прибув на збори відомий організатор УНСоюзу на терені Нью Йорку, Василь Загасвич, який придбав для Союзу тисячі членів і апелював до членів „Свободи”, щоб допомогли йому збільшити число членів. При цьому він виголосив доповідь про розвиток УНСоюзу. Його обіцянка допомоги, мабуть, не знайшла протягнутої руки зі сторони Товариства, бо після того не бачимо побільшення його членського стану. Щойно згодом прийшов великий час і на Товариство, і на його організатора, Василя Загасвича. З 1948 року він став прислужувати сотні членів для УНСоюзу, в тім чимало для 194-го Відділу, до якого сам належав. Тісно співпрацюючи з урядом Відділу, він у великій мірі причинився до побільшення цього Відділу. Згодом В. Загасвич виїхав на заслужений відпочинок до Маямі на Флориду, де й помер 8 березня 1962 р. Нехай же ці слова збережуть серед членів Відділу „Свободи” заслуги В.

Загаввича, а для його дружини будуть висловами заслуженої подяки для її Покійного Чоловіка.

Післявоєнні роки, з 1945 р. починаючи, були роками особливого занепаду. Трудно сказати, чому воно так сталося, чи тому, що старілися й вибивалися із сил засновники та справжні провідники Товариства, чи може заведені надії на те, що друга світова війна принесе волю Україні, роззброїли, без сумніву, дуже патріотичну лівчичанську громаду. Бо ось вперше в літописі „Свободи” записано, що від березня до листопада 1945 р. не було взагалі зборів, бо, як дипломатично записано „не було важних справ”, або не було потрібно числа приявних на зборах. Потім знову не було повних п'ять місяців щомісячних зборів членів від липня до грудня 1946 р. Чогось подібного не могло статися на лочатках Товариства. Пригадаймо тільки, що за неприявність на одних зборах грозила поважна грошова кара, як членам, так і Управі. А Управа Товариства була як-не-як дуже чисельна. Коли до попередніх урядів, які введено на перших зборах, додати численні уряди, створені пізніше, як чотири оглядачі хворих, дверники, пралороносці, довіреники тощо, то побачимо, що навіть самі члени уряду довгими місяцями не прибували на збори. Криза доходила до краю і треба було особливих заходів, щоб урятувати Товариство від завершення.

На порятунок прийшла нова еміграція. Вигнані з дому політичними, не як раніше, господарськими відносинами, нові імігранти стали з 1948-им роком масово перебувати до цього краю і своїми тисячами поповнювати тут існуючі організації, передусім найстаршу й найбільшу з них — Український Народний Союз. Вже на самих початках ця нова й велика верства нашої громади в Америці блискуче склала іспит свого громадського вироблення, пішовши шляхом не сепарації та дублювання того громадського ладу, що його тут застала, але шляхом об'єднання та скріплення народних сил. Зокрема, це стало законом в ділянці братських, забезпечених організацій, які несподівано знайшли в такій нещасній долі, яка судилася новим імігрантам, новий, свіжий і цінний доплив сил і, як у випадку „Свободи”, свіжих надій. Давні мрії Товариства на відмолодження й збільшення, неначе за помахом чародійної палички, здійснилися швидко з прибуттям нової іміграції.

13-го грудня 1948 р. загальні збори обрали своїм президентом, а згодом і президентом Товариства, нового імігранта, сина одної з найбільш відомих й поважаних лівчичанських родин, Ярослава Салдана, а секретарем також нового імігранта, хоч і не лівчичанина, але городенчанина, Василя Никифорука. Рік згодом, 28-го січня 1950 р. Я. Салдан, збираючись виїздити з Нью Йорку, не прийняв удруге

уряду голови Товариства, запропонувавши на цей пост автора цієї хроніки. На інші пости обрано частинно нових, а частинно давніх членів Товариства. З останніх касиром обрано засновника Товариства і його ранішого секретаря та довоглітнього касира, Теодора Пітулу, який на тому пості перебував серед загальної пошани, до 1951 р. Новообраний уряд в основному так і остався незмінним по час, коли пишеться ця хроніка. Не тільки склад уряду, в якому опинилися старі і нові, галичани й придніпрянці, лівчичани й стріяни, городенські й подільські регіональні патріоти, але давній консерватизм, видимим знаком якого є ця нова „довговічність” уряду, явно свідчать про те, що нові члени Товариства вміли знайти золоту середину поміж старим ладом цієї лівчицької республіки в Нью Йорку і новими методами та потребами праці. Не відбулося це без певних труднощів, але про це мова згодом.

З 1948 роком почалося нове життя в старій організації. В старі міхи налято нового вина, або, за Шевченком, до „старого плуга дороблено новий леміш та чересло”. З кожним місяцем і роком прибували до Товариства десятки й сотні старих членів. Мабуть, варто тут подати таблицю, яка за союзовою статистикою, підготовлюваною на конвенції УНСоюзу, показує стан членів 194-го Відділу. Ось вона:

Рік:	Число членів:	Рік:	Число членів:
1919	22	1954	438
1929	12	1958	464
1932	13	1959	565
1936	27	1960	622
1940	25	1961	676
1945	30	1962	697
1950	423	1963	764

Тут треба сказати, що, крім цих членів Відділу УНСоюзу, Товариство мало ще деяке число членів, які до УНСоюзу не належали. Але їх також не було багато, зокрема у пізніші роки.

Ці нові члени, які масово напливали до Відділу, також масово від нього відпливали. Нью Йорк, який за загальною статистикою іміграційної влади абсорбує 40% всіх імігрантів, був перехідним пунктом, звідки по коротшому чи довшому часі могли розпливатися по всій Америці.

Ось в самому тільки 1951 р. прибуло до нашого Товариства 260 дорослих і 118 молоді, разом 378 нових членів, але в тому ж самому році убуло 252 дорослих і 104 молоді, разом 356 членів. Як з великої хмари інколи падає малий дощ, так і тут з великого числа нових членів Товариство

зросло тільки на 22-ох. Та все ж ріст його був і є постійним.

Ці нові члени приходили з усіх сторін широкої української батьківщини і хоч зруйнували невеличку лівчицьку громаду, але на її руїнах поставили велику соборницьку громаду, одну з найчисленніших у великому Нью Йорку. Перервався зв'язок із Лівчицями. Не стало можливості продовжувати давню, важливу функцію прямої допомоги власній, рідній громаді в Україні, звідки вийшли члени Товариства й куди майже всі збиралися скоріше чи пізніше повернутися. Тож історичний процес і внутрішня логіка подій і нової ситуації вимагали основних змін структури та призначення Товариства. Сталося це радше автоматично, ніж пляново, але сталося дуже щасливо. Вже сьогодні всім видно, що ті Відділи УНСоюзу, які не вміли своєчасно зрозуміти потреби зміни, а передусім потреби перебудови з локальних, громадських на загальні установи, — або вже перестали існувати, або стоять на небезпечному шляху до того. Сподіваймося, що і для них ще не запізно на потрібні зміни й що вони до того заберуться.

„СПІР ЗА МЕЖУ”

Перший слід у хроніці життя „Свободи” про нову еміграцію, яка, перебуваючи поза мурами скитальчих таборів Європи, апелювала до своїх братів в Америці й Канаді про допомогу в прожитку та в дальшому виїзді за океан, знаходиться в протоколі 302-их з черги зборів товариства, які відбулися 18 травня 1946 р. Ось послухаймо мови того протоколу:

„Слідуюча точка була в справі скитальців, на котру УНСоюз прислав листу, щоби як Товариство, так члени, жертвували хто і кілька може і Товариство пропонувало (рішило), що ся тим займе і будеса старати і робити по его спроможности”.

Напевно не знали нечисленні члени товариства, яку долю вони зготували своєму дорогому товариству цим прихильним поставленням справи допомоги скитальцям. Їхня допомога, про яку не маємо ближчих інформацій, виплатилася коли не „сторицею”, то напевно „двадцятирицею”, бо число членів товариства збільшилося вдвадцяттеро від того часу по сьогодні. Під датою 15 червня того року занотовано, що члени ухвалили продовжувати цю збірку, і для того вибрано окремий комітет, в який увійшли предсідник М. Марків, С. Гнатишин і А. Сагайдак.

Ця прихильна настанова давніх членів товариства, а зокрема його засновників, яких декілька залишилися активними до сьогодні, до наших імігрантів, уможливила здобуття

великого числа нових членів, бо коли б її не було, члени опинилися б в інших відділах УНСоюзу або й взагалі не знайшли дороги до Батька Союзу. Вона й допомогла вже на початках нової доби в житті товариства налагодити в дружний спосіб усі справи. Та все ж ця початкова, приязна співпраця незабаром натрапила на перешкоду і видержала нелегку пробу, яка мала вирішити, вживаючи славного вислову президента Лінкольна, чи дім, поділений надвоє, може встоятися довго.

Ще не вспів автор цих рядків на добре обняти головство товариства та розглянутися як слід у праці, як на порядок нарад зборів, які відбулися 1 квітня 1950 р., несподівано виступила справа т. зв. бенефітової каси чи фонду товариства. Ця каса була залишком колишньої автономії чи радше дуалізму товариства з його поділом на союзний відділ та власне автономне товариство для взаємодопомоги членів. У той час, як про це була мова раніше, до товариства, подібно, як це було з іншими відділами УНСоюзу, належали дві групи членів. Всі обов'язково належали до „Товариства” і його допомогової каси, а тільки частина, крім деякого забезпечення в самому товаристві, забезпечувалася на життя, за його посередництвом, також в УНСоюзі. Це називалося, що член „стояв у Товаристві” і „стояв в Союзі”. Отож, тоді членство в „Товаристві” було куди важливішим, як в „Союзі”. Але з часом цей порядок змінився згідно зі статутом УНС. Основним стало членство в УНСоюзі, а членство в допомоговій касі Відділу було не обов'язковим.

Нові члени не вступали до цієї каси. Вони не вмiли добачити великого сенсу в виплачуванні вкладок, незалежно від того, які б вони не були малі, на те, щоб в часі недуги одержувати по шість доларів тижнево, а по смерті вінок й невелику суму грошей. До УНСоюзу вони вступали з національної спонуки та для здобуття поважнішого життєвого забезпечення. І так в допомоговій касі залишилися тільки старі члени, і то не всі, щось сім чи вісім. До них дійшло ще декілька нових членів, і так каса ця не мала змоги ні жити, ні ліквідуватися. Проти ліквідації були приписи союзного статуту, який не дозволяв розділяти поміж членів ніяких відділових фондів. На цьому тлі постала затяжна криза поміж давніми членами каси й управою відділу, а посередньо із усіма новими членами.

На згаданих вище зборах старі члени каси висунули пропозицію — не поширювати каси на нових членів, але зліквідувати її й роздати її фонди поміж них. Авторів цих слів, як голові товариства й до того правникові, вже на самому початку урядування припав обов'язок відповісти негативно на цю вимогу, вказуючи на виразну заборону стату-

ту. А в тім, поміж старими членами каси були також новіші члени, які в ній набули вже громадські права. Ця відмова викликала заколот, який два-три роки затроював життя товариства й дуже утруднював інтеграцію нових членів у давнє членство.

Коли не повелася інтервенція й зажалення, внесені до Головного Екзекутивного Комітету УНСоюзу, опозиція пішла шляхом доконаних фактів. Користаючи з того, що касиром товариства й каси був один із давніх членів, а частина фонду каси була інвестована у державні бонди, касир, без дозволу й відома управи, продав бонди з наміром розділити гроші між членів каси. Після гострої вимоги віддати гроші, здобуті з продажу бондів, касир, який стояв під впливом справжніх провідників цього заколоту, гроші віддав. Але члени каси удалися до банку, в якому були зложені гроші каси, і зажадали, щоб тих грошей не видавали управі товариства, а після того, як це їм не повелося, віддали справу до Legal Aid Society, публічної установи, яка допомагає розв'язувати спори без участі судів.

Після двох років клопотів невдоволені члени, програвши бій, відступили від опозиції й склали заяву льюальности. На зборах 6 березня 1952 р. колишній голова й довголітній секретар товариства, провідник дотогочасної опозиції, склав заяву, яка „підкреслює старання управи, зокрема голови і фінансового секретаря, виконати якнайкраще свій обов'язок", і ще поставив формальне внесення уділити їм подяку. Це закінчило єдиний, але поважний розрив між давніми й новими членами, і від того часу ніщо не закаламучувало спокійного, інколи занадто спокійного, плеса товариських взаємин усіх членів.

Коли ширше пригадую цю справу, то тільки для прикладу, як видержливістю й пошануванням статуту можна перебороти поважні непорозуміння товариства, а ще більше для підкреслення типового американського демократичного ладу, який велить опозиції, після програного бою, визнати програ й скласти заяву своєї дальшої льюальности до уряду установи. Якби цей приклад поширився на всі українські громади, він приніс би багато користи нашій національній справі.

ГРОМАДА ПО НИТЦІ . . .

Хоч національний і товариський стимул у членстві такого товариства як „Свобода" був дуже важливий, не слід недоцінювати також рівнорядного господарського стимулу: забезпечення на випадок смерти й недуги.

В цей ранній час не було ніякого суспільного забезпечення. Не було ні старечих платень, ні допомоги в часі безробіття й недуги. Навіть дістатися до шпиталю недужому було дуже важко. Не було тоді також поширене приватне хворобове забезпечення. Тому братська допомога в часі недуги й зв'язаного з нею браку заробітку була часто питанням життя й смерті, не тільки нужди, самого члена і членів його родини. Ці відносини тепер змінилися, і це є причиною важкої кризи в майже всіх без винятку допомогових фондах наших союзових відділів.

Тому на самих початках існування товариства питання приналежності до допомогової каси було дуже важливе. Члени платили до каси вкладки. Як згадано, вкладка становила по пів доляра на місяць, а за неї член одержував, чи повинен був одержувати по 3-ох, а згодом 6-ох місяцях членства, допомогу в разі недуги. Зразу, поки члени були молодші й менше хворували та вмирили, тижнева допомога становила 6 доларів, згодом її обнижено на три, а потім знову підвищено до шести. Посмертне, виплачуване родинам члена, виносило сто доларів, а потім його також обнижено до половини. Крім того товариство звичайно купувало вінок за десять доларів.

Тому, що цих мінімальних вкладок не вистачало на покриття виплат, товариство старалося доповнити постійно порожню касу прибутками з товариських імпрез, як казали, підприємств. Були це в першу чергу забави, звані балями, і пікніки. Ці імпрези були доброю школою громадського вироблення й організаційного досвіду. Організація звичайної забави була просто без закиду. Найперше треба було ухвали зборів на влаштування забави. Після такої ухвали приступали до складання організаційного апарату для підготовки балю. Для кожної функції обирали окремих урядовців. Були між ними такі уряди: два доглядачі, тобто упорядники, залі, яких також називали господарями залі, два бартендери, які продавали напої, один, який приготував і продавав сендвичі, два дверники, які збирали вступні оплати, чотири, які продавали „тикети на дринк”, кілька осіб, які мали закупити горілку, овочі, папіроси й сигари, хліб і ін. Потрібний був касир, бодай дві особи, які продавали „тикети на фуд”, а врешті один-два для спеціальних доручень „на посилку”. Не раз, можливо в часах якоїсь небезпеки або коли баль відбувався в залі з недоброю славою, обирали також одного-двох поліцаїв. Ось так невеликий баль вимагав великої організації, майже на державний (зваживши на поліцію) масштаб.

Такі балі не завжди приносили прибутки, а коли й приносили, то невеликі, бо й невеликим було само товариство і, як виглядає, число його приятелів. Нерідко балі приносили

дефіцити, але це не знеохочувало членів від влаштування нових забав. Деколи, як у березні 1926 р., влаштовано баль у залі школи при 43-ій вулиці, з якою разом товариство влаштувало раніше концерт. Була це українознавча школа, до відкриття якої причинився засновник і довголітній касир і секретар „Свободи”, Теодор Пігула. В ній вчилося української мови та історії кількадесят наших дітей із Нью Йорку. В „Ювілейній Книзі УНСоюзу” з 1934 р. не згадано цієї школи, зате є там згадка про, мабуть, першу українознавчу школу в Нью Йорку, яку засновано в 1909 р. в приміщенні під ч. 500 Східньої 73-ої вулиці. Крім школи на 43-ій вулиці, була також українська школа при українській греко-католицькій церкві під ч. 322 Східньої 20-ої вулиці, яку там założено в раннім 1905 р., а в жовтні 1911 р. перенесено до будинку під ч. 28 Східньої Сьомої вулиці.

Виплати підмог з допомогового фонду переводилося за ухвалою місячних зборів товариства, Секретар пропонував дати підмогу недужому членові, а відвідувачі недужих склали справоздання із відвідин і потверджували факт недужа члена та її тривалість. Приявні члени нерідко спорили над тим, чи підмогу слід виплачувати, бо, живучи в сусідстві та вдержуючи тісний зв'язок поміж собою, вони знали, чи й коли член був недужий. Бували випадки, що член, якому признано допомогу, резигнував з неї в цілості або частинно для добра товариства. Записано двічі такий похвальний вчинок засновника товариства Теодора Пігули.

На зборах з 28-го червня 1952 р. голова товариства запропонував, щоб усі члени обов'язково належали до допомогового фонду. Збори доручили йому зладити статут такого фонду. Голова запропонував зборам проєкт правильника допомогового фонду 27-го грудня того самого року і збори його однодушно схвалили. Для певности голова піддав справу того фонду під розгляд загальних зборів 7-го лютого 1953 р., і ці збори схвалили правильник фонду, але й це не помогло в його поширенні. Крім кількох осіб, нові члени не бажали до нього належати. Отже, фонд і надалі не відігравав по важної ролі в житті товариства. А з ним віджила, мабуть, назавжди і двоособовість товариства, і на полі довголітнього бою поміж „Товариством” і „Відділом УНСоюзу” залишився суцільний союзовий твір, Відділ УНСоюзу.

Текст новосхваленого правильника допомогового фонду був такий :

**ПРАВИЛЬНИК ДОПОМОГОВОГО ФОНДУ ТОВАРИСТВА
„СВОБОДА”, 194 ВІДДІЛ УНС**

1. Допомоговий Фонд існує в межах Товариства, як самоуправна Установа.

2. Завданням Допомогового Фонду є взаємна допомога членів на випадок недуги і зв'язаної з нею нездібности зарібкувати.

3. Членами Фонду можуть бути всі члени Товариства, які зголосять Управі Фонду охоту включитися у нього та зобов'язуться платити вкладки, схвалені Фондом.

4. Висоту місячної вкладки до Допомогового Фонду схвалюють Річні Збори членів Фонду. Вкладки збирає фінансовий секретар Товариства водночас з вкладками до УНС. До часу ухвали Зборів Фонду вкладка виносить 50 центів місячно від особи.

5. Управа Допомогового Фонду може для нових членів ввести вписове у висоті, яка зрівноважила б їх участь у Фонді і його майні в порівнянні до давніх членів.

6. Допомоговим Фондом управляє Управа Фонду. Управа складається з голови і секретаря, обраних Загальними Зборами Фонду на протяг одного року та затверджених управою Товариства, і касира, який з уряду є касиром Товариства.

7. Голова проводить Фондові. Секретар реєструє діяльність Фонду, списує протоколи з засідань і зборів та веде потрібне листування. Голова і секретар обов'язані перевіряти, чи домагання виплати допомоги є обґрунтовані. Касир відповідає за зібрані вкладки, які йому виплачує щомісяця фінансовий секретар Товариства, та за виплату допомог згідно з цим правильником та ухвалами Управи Фонду касир звітує щомісяця Управі Товариства про стан Фонду.

8. Контролю діяльності Допомогового Фонду переводить Контрольна Комісія Товариства самочинно чи на вимогу управи Товариства або Фонду.

9. Гроші Допомогового Фонду мають бути переховувані в банку, що його вибере Управа Фонду за згодою Управи Товариства.

10. Члени Фонду одержують допомогу на випадок недуги та втрати заробітку, зв'язаної з недугою. Висоту допомоги устійнюють Загальні Збори Фонду, згідно з фінансовим станом Фонду. Після зголошення випадку захворювання члена та вимоги виплати допомоги, управа Фонду обов'язана негайно перевірити зголошені факти. Виплата допомоги слідує щотижня здолу, і тільки тоді, коли хвороба тривала не менше як тиждень, Загальні Збори Фонду схвалюють максимальний час, за який допомога може бути виплачена. Допомогу за один тиждень може виплатити сам голова Фонду в наглім випадку, а за дальші тижні тільки за ухвалою Управи Фонду. Виплата першої допомоги може наступити не скоріш, як після тримісячного членства в Фонді.

1. На випадок, коли член Управи Фонду уважатиме діяльність Фонду або поодинокі його акти за некорисні для Фонду чи Товариства, він може відкликатися до Управи Товариства. Плянований акт припиняється до часу вирішення справи управою Товариства.

12. Член Фонду, який уважатиме себе за покривдженого рішенням Управи Фонду, може відкликатися до Управи Товариства.

13. Всі спори між членами Фонду та між ними й Управою Фонду полагоджують остаточно Управа Товариства.

14. Ліквідація Фонду може наступити тільки на основі ухвали Загальних Зборів членів Фонду, винесеної більшістю щонайменше $3/4$ членів приєднаних на Зборах, з тим, що на Зборах мусить бути приєднано бодай половина всіх членів Фонду. Ухвала Загальних Зборів Фонду мусить знайти одобрення Управи Товариства. На випадок ліквідації Фонду все його майно переходить на власність цілого Товариства; поміж членів його ділити не можна.

15. Зміна цього правильника вимагає ухвали Загальних Зборів Фонду більшістю $2/3$ приєднаних членів та затвердження Управою Товариства.

16. Цей правильник зобов'язуватиме після схвалення його Загальними Зборами та затвердження Управою Товариства існуючих членів Допомогового Фонду. До того часу Допомоговий Фонд продовжуватиме свою діяльність на основі несписаної практики та звичаїв, стосованих у дотепершній діяльності того Фонду.

У цьому правильнику взято до уваги довголітнім звичаєм встановлені норми того Фонду. Для добра Товариства, а може й інших відділів УНСоюзу, подано його тут у повному тексті.

З приходом нових часів також не перервалася нитка традиції в цих важливих допомогових справах. Ось зі звіту голови товариства з праці в 1950 р. довідуємося, що товариство повело енергійну акцію за здобуття більшої кількості афідавітів, потрібних для стягнення до Америки земляків, які перебували в європейських переселених таборах. В тому одному році зібрано й вислано до Європи сім афідавітів від членів товариства, а восьмий виставило, хоч з браку фондів не дуже формально, само товариство „Свобода”.

НА ГРОМАДСЬКІЙ РОБОТІ

Коли б порівняти тутешні українські товариства з організаціями крайовими, то, без сумніву, найбільше подібності знайшлося б поміж Українським Народним Союзом і Товариством „Просвіта”. Були й на галицькій Україні наші

забезпеченеві установи, як „Дністер” чи „Карпатія”, але вони були виключно забезпеченими й господарськими установами, залишаючи справи культурно - освітні окремим товариствам. Та всі вони, і господарські і культурно - освітні організації, виникли з матері всього нашого громадського життя — „Просвіти”, якій вже скоро було б, якби була перетривала досі, близько сто років. Тільки з часом, з розвитком народнього життя „Просвіта”, як добра мати, віддавала одну ділянку по другій своїм дітям, новим, молодшим, уже спеціалізованим установам.

І найстарша американська українська установа, УНСоюз, взяла на себе відповідальність за повноту народного життя. Від господарських справ, як забезпечення, допомога в нужді й недозі, до освітніх читалень і рідних шкіл, аматорських вистав та національних танків, від збірки на похорон незможних земляків до друкування часописів і освідомних книжок, — увесь цей розлогий простір національного життя і його потреб був довгі десятиліття в майже виключному віданні УНСоюзу та його Відділів. Тільки з часом, з поширенням русла народного життя, деякі громадські функції перебрали, і то частинно, навіть організації спеціального характеру. Зокрема це відноситься до періоду поживленого життя після прибуття нової іміграції.

У розділі „Лівчиці в Нью Йорку” була мова про тісні вузли нашого Товариства з рідним краєм, зокрема з вужчою батьківщиною його членів, Лівчицями. Та хто думав би, що вся національна праця і весь інтерес до громадських справ вичерпувались мріями про рідний край чи рідне село, той грубо помилявся б. Майже на кожних зборах Товариства обговорювано місцеві та загальноамериканські українські проблеми, в яких члени брали жваву участь. Філософія „моя хата скраю” була від зарання постановя Товариства чужа його членам.

Свідомі ваги самоосвіти ньюйоркські лівчичани, подібно, як в старім краю, дбали про поглиблення свого знання, зокрема знання про рідний край. Уже на третіх зборах справжній засновник і опікун Товариства, Петро Задорецький, прочитав їм „невеличкий кавалок казки з давньої історії. Товариші цікаво її переслухали й зложили красну подяку п. П. Задорецькому”, як записано в протоколі цього квітневого зібрання.

І потім зустрічаємо нотатки про помітний інтерес членів до культурних справ. Дуже зміцнився він після прибуття нових членів під кінець сорбкових років і на початках п'ятдесятих. Доповіді чергувалися з доповідями, святочні вечори з вечорами. Від прем'єра Карпатської України Ю. Ревая до кол. редактора „Діла” І. Кедрина-Рудницького й но-

вого Сковороди, мандрівного філософа д-ра М. Шлемкевича, від полк. армії УНР М. Рибачука до інспектора народних шкіл в Городенці І. Василишина чи директора Центробанку пок. І. Ольхового, який широкий й блискучий вахляр доповідачів та тем доповідей! Святочні вечори на пошану Т. Шевченка, Ів. Франка попереджували речеві збори членів Товариства. Але коли згодом зорганізувалися в Нью Йорку знаменитий театр, декілька добрих хорів, які кілька разів на тиждень забирали Товариству найактивніших членів, коли утворився Літературно - Мистецький Клуб, Пласт і інші організації, ця жива й широко закривна культурна діяльність значно підупала. Та нам не приходилося з того приводу дуже жаліти. Наші члени були активними деінде, і наше громадське життя на тому в загальному не потерпіло.

Громадський інтерес Товариства не кінчався на вузьких межах свого товариства. Всі важливіші загальні громадські акції знаходили в них живий відгук. Ось висилає Товариство сливе щороку своїх постійних, а нерідко спеціальних делегатів на ширші народні акції та до всіх народних організацій. Вичислення самих назв тих акцій та установ дало б загальний нарис історії нашого громадського життя за останні чотири десятиліття в Америці. Ось ідуть посланці Відділу на збори Центрального Комітету Українських Національних Товариств в Нью Йорку, яке утворилося 27-го грудня 1930 р. і членом якого став Відділ в 1931 році. Ця центральна заступила раніший Союз Українських Народних Товариств міста Нью Йорку, яке постало було 31-го травня 1924-го року. Ось в тому самому році Відділ разом з іншими місцевими організаціями заходиться коло будови української радіогадини, що її спонзорує Центральний Комітет при помочі інших місцевих організацій. І товариство і члени декілька разів складають пожертви на цю потрібну ціль. Ось в пізнішому 1937 р. вибирає Товариство делегатів на збори в справі набуття Народного Дому в Нью Йорку. А в два роки пізніше допомагає в улаштуванні величавого Шевченківського концерту у 125-річчя найбільшого українця і патрона УНСоюзу, який чомусь відбувся, як записано в хроніці, аж 5-го листопада 1939 року. На наступних зборах 11-го того місяця члени нарікали, що на тому святі було мало нашої молоді, зокрема українців із „вестсайду”. І знайшли, як Бог приказав, виправдання для цього: погану погоду. Скільки разів ця клята погода ставала нам у пригоді, коли приходилося знайти якусь „невістку”, щоб на неї зіпхнути свою вину. А там дальше бере Товариство участь у зборах Демократичного Клубу, у посвяченні „пам'ятника українським героям, що впали у війні”, яке мало відбутися 13-го листопада 1942 р. на Томпкінс сквері. Два роки пізніше

нова згадка про пам'ятник героїв, які впали у світовій війні, на рсзі Другої Евню й 10 вулиці, чергується із щораз новими закликами купувати шері Народного Дому чи складати по-жертви на Український Червоний Хрест, або брати участь у щораз нових пікніках та баях, влаштовуваних на загальні цілі. Імпреди переплітаються з ухвалами про щораз нові датки на найрізномродніші цілі, від допомоги бідним, підмоги скитальцям до купна Енциклопедії Українознавства і датку на Дім Культури Наукового Т-ва ім. Шевченка в Нью Йорку та Музей - Архів Української Вільної Академії Наук — цих нових установ та нових акцій, що їх до давніх додали щедрою рукою нові імігранти й нові члени нашого патріотичного Відділу. Хоч більшість їх уже не чули про Лівчиці, всі вони з серцем перейняли лівчицькі традиції щедрої жертвенности на національні цілі при типовій селянській скупості для себе самого.

Товариство було також від ранніх років своєї молодости до теперішнього зрілого віку постійною опорою загальних громадських центральных установ. Бачимо його членом всіх центральных об'єднань українців Америки, від УНСоюзу, як найбільшого і найстаршого, до таких відомих і заслужених громадських центральных, як Народне Об'єднання Українських Організацій в ЗДА, на П'ятий Конгрес якого восени 1930 р. вислано одного, а на Конгрес в 1937 р. послано аж двох делегатів Відділу. Також при народженні Українського Конгресового Комітету 15-го березня 1940 р. було представлене наше Т-во двома делегатами. На зборах 20-го січня того року, вибравши делегатів на Конгрес, доручено їм домагатися висилки комісії до рідного краю для „провірки життя народу”. З приходом нових членів наші централі УККА та ЗУАДК здобувають у нашім Товаристві не тільки постійних членів, але й постійних жертводавців. Делегати Відділу беруть участь в конвенціях ЗУАДК-у та Конгресах УККА.

Жертвенність Товариства не обмежувалася тільки до українських акцій. По кількох сотнях протоколів розсіпані щедрі вістки про не менш щедрі датки на різні американські патріотичні цілі, а в часі війни Товариство з серцем займалося розпродажем державних бондів і само інвестувало в них все своє майно. Закуплений американський прапор, про що вже була згадка, був наявним виявом льяольности до Америки цих українських селян, які в своїй більшості були зовсім свіжими американськими громадянами, або ними стали пізніше. Без довгих дискусій та зайвих теоретизувань вони знайшли золотий шлях погодження ніколи не марніючої любови до рідного краю з нічим не захитаною льяольністю до гостинного краю, який дав їм те, чого віками не мог-

ли здобути на ріднім ґрунті: особисту свободу та достойні людини матеріальні умови життя.

НА МАНІВЦЯХ

З повною відповідальністю і повним вдовolenням говоримо про цю, по-селянськи чесну й тривку, подвійну льюальність громадян нашої невеличкої лівчицької республіки в Нью Йорку. Говоримо з переконанням про неї, хоч власне збираємося розказати, як то деякі її члени зійшли на громадські манівці й який десяток років старалися звести на них усе Товариство. Але це немає винятків і в кожному суспільстві трапляються такі особи, що беруть під ноги те, що весь нарід любить і шанує, беруть свідомо, а ще частіше — несвідомо.

У другій половині тридцятих років цього століття прибули до нашого Товариства деякі нові члени, які вклали багато енергії й сприту, щоб на інший шлях спрямувати її членів. Не час ще згадувати їх на ім'я, не час називати також всі події, акції та інституції, які записано в хроніку Товариства і всього життя ньюйоркської громади. Але, щоб дати повний образ життя-буття Товариства та залишити читачам цієї скромної хроніки невеликої громадської установи приклад, якими чуйними слід бути в усяких умовах життя та в усякі часи — згадаємо короткими словами це схиблення декого з членів Товариства з прямого, битого, чесного громадсько-го шляху на круте бездоріжжя.

Під впливом подій, які назрівали в Європі, зокрема внаслідок перебрання влади в Німеччині Гітлером, публічна американська опінія частинно перегинала палицю з одного боку в другий і, побороючи одну диктатуру, почала підготовляти ґрунт для наближення до диктатури другої, що прибрало величезні розміри в часі війни й привело до нинішнього трагічного стану в міжнароднім положенні. Те, що можна було простити наївному американському ізоляціоністові, трудно вибачити українцеві, який знав, бо мусів знати, що червона, російська диктатура знищила відроджену Українську Державу і дальше безнастанно нищить усі спроби українського народу здобути свободу. Та все ж знайшлися й деякі з наших земляків, які забули, чи вдавали, що не чули, хто є гробокопателем волі їхньої рідної землі. Вони вдержували товариські та організаційні зв'язки з ворожими нашим національним змаганням організаціями і, чи то в своїй невідомості, чи як свідомі висланці тих ворожих сил, старалися розкласти патріотичну українську громаду морально, завести її до ворожого табору і використати проти інтересів українського народу й проти інтересів їх прибраної американ-

ської батьківщини. Хто з них був свідомим, а хто несвідомим ворожим співробітником, важко сказати. Тому й не називаємо імен, не робимо особистих докорів. А втім не один з них, що більше, велика більшість тих людей, прозріли, а не один навіть активно допомагає своїй національній громаді. Отже йде тільки про історію, яка, як дехто ще вірить, є учителькою народів.

Першою ластівкою, яка позначила цей новий струмін в нашому Товаристві, була поставлена на зборах 14 вересня 1935 р. пропозиція вислати делегатів на конференцію в справі „депортації чужинців”. Обрано двох делегатів, і так Товариство вмішалося в не-своє діло, за яке слушно чи неслучно розпиналися не-українські сили. Делегати на тому не закінчили своїх намірів. На зборах в грудні того самого року вони вимагали, щоб Товариство вислало до всієї української преси протест проти переслідування робітників „по цілій кулі земльській” і в справі депортації чужинців. Як дуже наполягав хтось на цій справі видно з того, що й на зборах, які відбулися в березні 1936 р., поставлено пропозицію вислати делегатів на Робітничий Конгрес у справі депортації чужинецьких робітників.

Ці березневі збори не були звичайними. Це власне на ці збори прибули несподівано, хоч імовірно кимсь запрошені, „товариші” з іншого союзного Відділу, з яких дехто став згодом лідером цих нових тенденцій у патріотичному досі гурті лівчичан. І мабуть не було випадком, що власне на тих зборах вперше схвалено зв'язатися організаційним шляхом із чужим для нашої громади Робітничим Конгресом. Члени згодилися прийняти до свого гурту нових людей і схвалили без спротиву вище подану резолюцію.

Якою далекою була ця нова постава членів до тої постави, яку виявили вони на початках існування Товариства, коли в грудні 1919 р. прибули на їхні збори „гості з Джерзі Міста і говорили о організацію Робітничої Партії”, тоді як, з неукритим вдоволенням нотує секретар: „наші члени всі тою згадкою не були задоволені і подякували гостям за гостину й розійшлися”.

Це гостинне прийняття нових членів скоро проявилось в ряді нових акцій. Ось вислано делегатів на новий Робітничий Конгрес, який мав відбутися 6 липня 1936 р., і призначено на це п'ять доларів з каси Товариства. Скоро після того, вислано делегатів на Робітниче Віче в Робітничому Домі і схвалено резолюції, прийняті на тому вічу 13 вересня 1941 р. То знову по зборах схвалено, щоб Товариство, спільно з іншими товариствами, запротестувало проти Гітлера, і то не за що інше, як за його агресію проти Советського Союзу! Відрадно довідатися з протоколу, що частина членів бу-

ла проти тої резолюції, і, хоч звичайно всі рішення схвалювано одногосно, це рішення протесту „перед Вашингтоном і цілим світом” винесено тільки більшістю голосів.

В ті роки, мабуть, не було важливішої акції, організованої міжнародним робітництвом та тими силами, які сприяли Советам, щоб енергійній меншості членів Товариства не повелося повести туди за собою нашої, недавно такої патріотичної, установи. Бачимо її делегатів, постійно тих самих „товаришів”, на конвенціях т. зв. Всеслов'янського Конгресу, при чому проти статуту та звичаю визначено допомогу делегатам з допомогою каси. Бачимо цих самих делегатів і чимало інших, імен яких не варто називати, також на зборах та акціях Українського Народного Фронту. Після участі на тих зборах ці делегати не забували складати пропагандивні звіти. Ось записано в протоколі звітлення з участі в 19-ій Конференції Українського Народного Фронту з 16 січня 1938 року: „Звіт делегата . . . сказав, що Український Народний Фронт зростає, бо в короткому часі делегати вже репрезентували 1986 членів, і що тому Фронтові потрібна фінансова поміч”. Члени схвалили дальшу співпрацю з Фронтом і підмогу в його праці. Не була це єдина підмога такого роду організаціям та акціям. Знаходимо вістки про співпрацю й поміч, наприклад, Комітетові допомоги страйкуючим гірникам-майнерам, та численні спільні імпрези з відділами організацій, які згодом, після медових місяців співпраці Америки з Советами, опинилися на списку підривних організацій. Першим і найважливішим із тих товариств був Міжнародний Робітничий Орден.

У ранніх протоколах Товариства не раз і не двічі згадувалося про те, що на Заході міста немає ніякої української організації, і це було причиною утворення цього Товариства. На ділі там були ще два товариства, але вони не належали до українського національного табору. Були це два відділи Міжнародного Робітничого Ордену, який мав бути братською забезпеченою організацією з різними національними відділами. Декілька років тому цей Орден зліквідовано, як з господарських, так і з політичних причин. Його ім'я було вміщене на списку підривних організацій. З тими відділами Ордену, один з яких носив ім'я Івана Франка, а другий Тараса Шевченка, стало співпрацювати наше Товариство. Ця співпраця чим далі більше затісняється. Спільні балі чергуються зі спільними пікніками, влаштовуваними „Свободою” й 1626-им відділом Ордену ім. Т. Шевченка. Бували такі спільні імпрези, на які члени „Свободи” зобов'язувалися привести сто осіб, хоч, як відомо, число власних членів було набагато менше.

На зборах у травні 1936 р. справу співпраці з цим Відділом поставлено на порядок дня уже зовсім принципіально. Один із гарячих прихильників тої співпраці сказав: „На Вест Сайді знаходиться два українські товариства, 194 Відділ УНСоюзу і Товариство ім. Т. Шевченка Міжнародного Робітничого Ордену. Чому вони не можуть спільно працю по-вести?” Помітного спротиву вже не було, навпаки, як записано, члени „радо на те згодились”, і ухвалили скласти спільний комітет з чотирьох осіб, по два з кожного товариства, для опрацювання програми співпраці. Мабуть, комітет дійшов до порозуміння, бо після того масмо чимало згадок про спільні відвідини членів обох товариств або їх висланців, про спільні балі, пікніки тощо.

Співпраця з цим Відділом Ордену, в якому, як-не-як, були хоч і збаламучені, але українці, стала першим кроком у цьому новому курсі „Свободи”. Другим, логічним, була співпраця з москалями. Першою ластівкою співпраці з „русскими” були загальні збори „Свободи”, що відбулися 12 грудня 1936 р. в „Руськім Клубі” при 508 Вест 53 вулиці, а за нею пішла дальша фратернізація у вигляді спільних балів з москалями і Орденом, спільних пікніків тощо. Для цієї співпраці ще й підшукано речеву базу: ця співпраця, як записано в січні 1941 р., це „єдиний шлях для успіху товариства”... А в той же самий час „Свобода” відмовлялася від усякої співпраці з іншими, братніми Відділами УНСоюзу, які запрошували її на свої імпрези. На запрошення взяти участь у спільному пікніку всіх ньюйоркських Відділів УНСоюзу збори, що відбулися 9 липня 1938 р., відповіли відмовою тому, що „брак робітників до роботи в парку”. На роботу при спільних імпрезах з Орденом чи москалями робітників ніколи не бракувало.

Спільні пікніки та балі були тільки початковою ланкою у пляновій акції зближення національної організації з ворогами національних прагнень її членів. Поволі співпраця настільки затісняється, що наша „Свобода” висилає з Орденом спільних делегатів на Всеслов'янський Конгрес, що відбувся в днях 21-23 листопада 1941 р. Очевидно, спільним делегатом був один із новоприбулих „товаришів”. І яким же логічним закінченням цього кількарічного братання з „орденівцями” було внесення того ж делегата, зараз після Всеслов'янського Конгресу, сполучити „Свободу” з іншим товариством, „а тоді можна щось більше ділати”. Але вже почала назрівати опозиція супроти прибулих апостолів всеслов'янської співпраці. Внесення не ухвалили і, як записано в протоколі, „той проєкт не зістав ще рішальним”. Не став також „рішальним” раніший на три місяці проєкт спільного балю з Орденом і то з тої причини, що, як записано, „то не виходить товариству на користь”. Можна думати, що не йшло

виключно про матеріальну користь. В місяць пізніше, на зборах у вересні 1941 р. запропоковано, що „сталося непорозуміння з другими товариствами” в часі дискусії над пропозицією тіснішої з ними співпраці. Але тому, що секретар належає до тих, які найгарячіше пропагували ту співпрацю, протокол, із зрозумілих причин, дуже маломовний і з нього багато довідатися не можна.

ЗА НАЦІОНАЛЬНЕ ОБЛИЧЧЯ

За чорок п'ять років існування Товариства відбулося рівно одинадцять конвенцій Українського Народного Союзу.

На XV конвенцію, яка відбулася у Філядельфії 1920 р., „Свобода”, мабуть, не вислала свого делегата. На XVI конвенцію 1925 року в Рочестері вислано тогочасного президента товариства, Івана Наконечного, а на XVII в 1920 р. у Ньюарку — секретаря, Івана Витака. На XVIII конвенцію в 1933 р. в Дітроїті 194-ий Відділ не вислав делегата, мабуть тому, що, з причини малого числа членів, не мав повного права заступництва й не подбав про сполучення з іншим Відділом для вибору спільного делегата.

Зате на всі три дальші конвенції, а саме на XIX у Вашингтоні в 1937 р., на XX в Гарисбургу в 1941 р. та на XXI в Пітсбургу в 1946 р., обрано людину, яка прибула до товариства щойно в 1936 р., і нічого спільного не мала з Лівчицями. У відділовій ієрархії вона ніякого визначнішого посту не займала і, якщо судити із записів у протокольніх книзі, поза конвенційними галабурдами та представництвами на різних „прогресивних” конгресах, не виявила ніякої діяльності в межах товариства. Навіть з перспективи майже чвертьстоліття, яке пройшло з часу приходу тієї людини до 194-го Відділу, трудно не подивляти сприту її та її світоглядних сторонників у товаристві, а водночас інерції загалу членів, які три рази підряд, впродовж більше, ніж десятирічного періоду, посилали її своїм послом на цей справжній парламент американської України, і то вчас, коли сотні й тисячі найбільш заслужених союзовців постійно змагалися за цей найбільш почесний уряд в межах Батька Союзу, а то й всієї американської України. При цьому варто підмітити, що на зборах товариства в лютому 1937 р., на яких уперше вибрано делегатом нашу сіру еміненцію, чи то в наслідок припадку, чи внаслідок проворности делегата, був приявний виславець Міжнародного Робітничого Ордену. Яку роль відіграв він у цій першій великій перемозі нашого делегата на терені „Свободи” — протокол не говорить.

Згаданий трикратний делегат був не абияким спеціалістом у делегатській ділі. Ще за три роки перед своїм прихо-

дом до „Свободи”, в 1936 р., він брав участь у XVIII, дїтройтськїй, конвенції, що відбулася в 1933 р., як делегат 14-го Відділу УНСоюзу, членом якого в той час він був. Це його заступництво цього Відділу має таку цікаву історію і кидає таке яскраве світло на тодішні методи „упрогресивення” традиційно патріотичного УНСоюзу та на місію, з якою він прибув до не менш патріотичного 194-го Відділу, що про все це варто тут згадати.

З 14-им Відділом УНСоюзу в Нью Йорку від довгих років справа була неясна. Як з тою приповідковою „візїр-лінією”, яка була змором для цїсарськo-королівських рекрутів, цей Відділ ніби існував, а ніби й не існував. Звичайно впродовж чотирьох років існувало тільки Товариство „Буковина”, яке не бажало мати зі своїм союзним батьком чи, як думали члени „Буковини”, вітчимом тісніших зв'язків, а воєскресало на союзному небосхилї за п'ять перед дванадцятьою: перед самою конвенцією, щоб на неї послати свого делегата.

Так сталося також у 1933 році. Наша „Буковина” нагло перетворилася в повноцїнний союзний Відділ 14-ий. Головами її 150 членів, з яких лише 50, і то перед конвенцією, вплатили вкладки до УНСоюзу, делегатом, як і можна було сподіватися, вибрано нашого знайомого зі „Свободи”. Екзекутива УНСоюзу, згідно зі статутом, відкинула цього делегата, але він прибув з Нью Йорку до далекого Дїтройту і там став на процес з конвенційною громадою. Протест, зложений Верифікаційній Комісії конвенції, був відкинений. Делегат вдавсь до третьої інстанції, самої конвенції. В дискусії головний секретар УНСоюзу, І. Каштанюк (якого, з вибору тої конвенції, скоро мав заступити новий секретар, Дмитро Галичин), подав ще й додаткову причину, чому того делегата не слід допустити на конвенцію, а саме те, що він є також делегатом на конвенцію Українського Робітничого Союзу, що забороняє статут обох союзів. Заки ще конвенція взялася вирішити цей зтяжний спір, наш делегат склав заяву недвозначного змісту, погрожуючи, що на випадок відкинення його, як делегата, його Відділ „не зрезигнує зі своїх прав і буде доходити їх відповідними дорогами”. На це заявив гол. секретар таке: „14-ий Відділ повинен бути вже давно розв'язаний, а як цього Екзекутива не зробила, то тільки тому, що жалувала деяких членів, які льояльно відновилися до Союзу. Ми не хотїли, щоб пропали їх гроші, які вони довгими роками складали до того Відділу, чи властиво до Товариства на свій бенєфіт”. Далі секретар Каштанюк заявив, що він має докази на те, що „прогресивні” члени „Буковини” переслідують членів льояльних до Союзу так, що деякі з них приносять вкладки прямо до УНСоюзу.

Внесення головного секретаря піддержав головний касир, Роман Слободян, який поінформував учасників конвенції, що „делегат 14-го Відділу належить якраз до партії, яка багато говорить про демократію, але сама поступає автократично і по-диктаторськи. Якими методами вона послуговується, хай посвідчить те, що делегати почули від делегата 14-го Відділу. Він заявив, що готов піти навіть на такий крок, як уневажнення конвенції, щоб доходити своїх згоданих прав”.

Хоч внесення схвалено більшістю голосів, все ж нашо-го впертого делегата, за порадою адвоката, таки залишено на конвенції, щоб не ризикувати уневажненням конвенції й нараженням УНСоюзу на великі кошти. Бо треба знати, що делегат удався до місцевого суду й домагався заборони продовжування конвенції аж до часу вирішення судом його протесту. Але конвенція підкреслила в окремій резолюції, що уступає перед „конечністю”, не правом, якого не має за собою протестуючий делегат, і доручила новому Головному Урядові докладно справу дослідити і „згідно зі статутом витягнути з цього відповідні висновки”. Ухвала конвенції була виконана ще того самого 1933 року: 14-ий Відділ викинено зі Союзу!

Треба сказати, що сьогоднішній Відділ УНСоюзу ч. 14 в Ньюарку є новим Відділом, який тільки одержав старе число, так неfortunно записане в аналах УНСоюзу, і з Товариством „Буковина” не має нічого спільного.

Цікаво довідатися, що після цього наш проворний делегат не залишив своїй місії прогресивного просвічення УНСоюзу. Він якимсь чином знайшов пристановище в одному з найбільших Відділів УНСоюзу, в Нью Йорку у Відділі ч. 204, але, як видно, йому там не повелося, бо як згадано раніше, нещасного 13-го березня 1936 р., разом з двома іншими товаришами, прибув до нашого 194-го Відділу.

У протоколі записано, що над його прийняттям відбулася дискусія, після якої „члени радо згодились прийняти нових членів”. І зараз же на тому самому засіданні схвалено утворити спільну комісію з Міжнародним Робітничим Орде-ном для намічення шляхів тісної співпраці. Делегатами Ордену були два відомі орденські діячі на ньюйоркському ґрунті, Дурделла й Біганський.

Для чого делегат так дуже побивався за свою делегатську гідність говорить конвенційний протокол, як тієї XVIII, так і наступної, XIX конвенції, що відбулася 1937 р. у Вашингтоні. На першій з них наш делегат інтерпелював редактора „Свободи” в справі відмови містити оголошення Робітничого Дому в Нью Йорку, а на наступній конвенції, на якій він є вже делегатом 194-го Відділу, закидав гол. секретареві Д. Галичинові, що він причинився до розв'язання 14-го

Відділу, і в такий спосіб УНСоюз втратив багато членів. Д. Галичич відповів на це, що Відділ був розв'язаний „якраз з тих причин, з яких наш делегат не був признаний делегатом”.

Діставши цю енергійну відповідь, наш делегат звернув свої атаки знову на „Свободу”, закидаючи їй, що вона „відноситься холодно до робітничого руху, і запитуючи: „Чому „Свобода” не використовує того, що вже є створене на радянській Україні”. Тодішній головний редактор органу УНСоюзу, покійний і незабутний д-р Лука Мишуга, відповів речево й не менше рішуче, як його попередник: „Про робітничі справи пише „Свобода” постійно. Хіба сліпий може цього не побачити. Тільки „Свобода” не розв'язує робітничого питання в такий спосіб, як цього бажав би собі делегат. Наше відношення до України під Совстами ясне: делегат задовольняється назвою Україна, що ніби появилася доперва тепер, завдяки Совстам. А для нас назва Україна існувала на мапах вже сотки літ тому, коли Україна була самостійною. А тепер Совсти зробили з України домовину, на якій умістили напис „Україна”. І про це ми й пишемо в „Свободі”, бо таке є наше переконання”.

Варто згадати, що для того, щоб стати делегатом на ту XIX конвенцію від 194-го Відділу, треба було деякого труду. Згідно з постановою XVII конвенції дозволено меншим Відділам, які не мали права вислати свого представника на конвенцію, злучитися з іншим Відділом, щоб спільно його вибрати. Обидва Відділи мусіли мати бодай по 25 дорослих членів.

Внаслідок цієї постанови Товариство „Свобода”, не вислало на чергову, XVIII конвенцію ніякого делегата. Але, коли наближалася нова, XIX конвенція, спритний новоприбулий, який, без сумніву, включився в наш 194-ий Відділ головно для того, щоб стати наново делегатом і мати змогу пропагувати свої „прогресивні” думки на загальному союзовому ґрунті, переборює цю трудність. Щоб поїхати на XIX конвенцію в 1937 р., він примудрився знайти спільника аж у далекій Вест Вірджинії! До спілки з Товариством „Свобода” для вибору делегата приступило Товариство ім. Шевченка, 26-ий Відділ УНСоюзу в Темс, В. Вірджинія, яке існувало з вересня 1915 р. Очевидно, делегатом став член 194-го Відділу, наш „прогресивний реформатор”.

Також на дві чергові конвенції, а саме в 1941 р. в Гаррісбургу і XXI в 1946 р. в Пітсбургу, наш 194-ий Відділ „спрягся” із другим Відділом, цим разом уже із ньюоркською „Верховиною”, 184-им Відділом УНСоюзу (ровесником „Свободи”, бо постав 31-го січня 1919 р., отже на тиждень раніше від неї) і тоді вдруге й втретє делегатом цих Відділів

обрано ту саму особу. При повторному виборі, мабуть, наростає вже якась опозиція, бо вибір перейшов тільки більшістю голосів, коли попередній був однодушний. І це зрозуміле, бо в 1944 р. председником став Микола Марків, свідомий громадянин і рішучий противник „прогресистів”. Бувши председником 194-го Відділу до 1948 р., він вельми заслужився при поверненні його членів з манівців на прямий громадський шлях.

На лютневих зборах 1941 р., на яких обрано делегата на XX конвенцію, схвалено також резолюції, які делегат мав представити конвенції. Це був типовий проєкт на знищення національних основ Союзової громади. Він вимагав від конвенції, щоб вона відібрала від Екзекутиви УНСоюзу право перевіряти, чи правно вибрали відділи своїх конвенційних делегатів, і схвалювати або уневажнювати їх вибір. Це право давала Екзекутиві 13-та стаття статуту УНСоюзу. Далі поставлено вимогу скасувати Народний Фонд, тобто фонд, який давав змогу друкувати освідомні книжки та вести загальну національну роботу, що в найбільшій мірі причинилася до освідомлення нашої заморської громади й до збереження її від москвофільства, мадярофільства, польонофільства і, нарешті, радянофільства.

Вершком протинаціонального реформаторства була, на погляд невинна вимога „знести примусове плачення 30 центів на часопис „Свобода”, щоб в такий спосіб знищити основу видавання єдиного українського національного щоденника в Америці. Хто посягав по скасування цього часопису, той свідомо торував шлях до знищення національного обличчя нашої заморської громади, бо без власного органу вона скоро б його втратила.

Група новопришельців і їхніх співробітників всередині Товариства вдержувалася ще довгі роки. Для цього вона вживала випробуваних засобів. Коли приходили річні вибори, один із них ставив внесення, щоб з огляду на воєнний час не переводити нових виборів, але залишити уряд при владі. Неактивного елементу завжди більше, як активного, і тому внесення, щоб „було, як бувало” завжди знаходить багато прихильників. Треба було свіжої, живої крові, щоб віддати уряд товариства у руки тих, які були справжніми репрезентантами волі й наставлення загалу членів. Це сталося після 1948 року.

Перша атака на конвенції з 1941 р. не повелася. Рішено відновити її на наступній конвенції, яка відбулася вже після війни в 1946 р. Ще й цим разом примудрився наш раніший делегат здобути втретє номінацію від 194-го Відділу на делегата, знову пов'язавши свій Відділ із 184-им Відділом УНСоюзу, який, як і попередні рази, приготував свої „проєкти”

на конвенцію. Оживлення його намагань саме перед конвенціями було зрозумілим, бо він знав, що тільки конвенція може ввести зміни в дотеперішньому національному наставленні „Свободи” і УНСоюзу. А втім, не тільки він і не тільки на цих кількох конвенціях були сили, які старалися зламати або бодай надщербити силу нашої надгадсонської твердині.

„РЕАКЦІЙНА „СВОБОДА”

На місячних зборах Товариства 16-го лютого 1946 р. наш делегат, за традицією, виступив з проєктом вимог до конвенції, яка мала відбутися в травні того року. Його проєкт дослівно звучав так:

„Уважаємо, що наш пресовий орган „Свобода” редагується в надто реакційному тоні, що не відповідає більшості нашого Союзу.

„Членство нашого Союзу в більшості робітники.

„Його інтереси це інтереси цілої робітничої класи. Пропонуємо змінити напрям „Свободи” з теперішнього, реакційного на поступовий, робітничий, котрий відповідав би змаганням робітничої класи в цілості і культурним, національним і організаційним змаганням Членства Українського Народного Союзу зокрема.

„Пропонуємо вибрати осібну Редакційну Комісію, котра мала б нагляд або й актуальне редагування нашого органу включно з найманням потрібних, редакційних сил”.

Цю пропозицію схвалено більшістю. За неї було п'ять, проти неї три голоси. Отож, немає сумніву, що автори пропозиції відповідно підібрали час, в якому вже явно й славно поважилися виступити проти джерела ідейного виховання союзного членства й української громади в цім краю. Мабуть, ще ніколи збори „Свободи” не відбувалися й не вносили рішень у приявності всього восьми осіб. Коли й траплялися випадки, що прибувало на збори мало членів, збори, після плачення вкладок, відкладано, і то виразно з причини браку відповідного числа членів. Раз відкладено збори, бо прибуло тільки 14 осіб! Того писаного, союзного і звичайового права не респектовано в цім, чи не єдинім, випадку. Можна тільки дивуватися, що патріотично наставлені члени, під проводом свого відданого українській справі голови, М. Маркова, не опротестували рішень цих зборів, до чого мали повне право. Та вони вже за тих десять років чювання „товаришів” привчилися до не одного. Ціле десятиліття не чули члени ні слів молитви на початку зборів, ні бадьорих звуків „Ще не вмерла”, якими в перших двох десятиліття існування товариства традиційно закривалось збори.

Немає сумніву, що авторові цього проєкту залежало на тому, щоб або знищити „Свободу” прямою атакою або настановити над її редакцією комісара у вигляді спеціальної комісії, яка б редагувала газету на свій „поступовий” чи, як тепер його однодумці кажуть, „прогресивний” лад.

І ця ворожа затія не повелася. Здорова національна думка перемогла, як в 194-ім Відділі, так і в цілім УНСоюзу. Останній раз бачимо ще на фоні Товариства „Свобода” нашу делегатську сіру емініенцію на зборах, що відбулися під кінець 1948 року. На тих зборах він побачив уже численних представників молодого українського покоління, з яких не один ще недавно стояв зі зброєю в руках, в активній боротьбі проти „прогресивних” поневолювачів України, і з того часу відійшла вже йому охота продовжувати свою „поступову” місію серед членства „Свободи”. Коли два роки згодом наближалася нова конвенція УНСоюзу, вже ніхто з його давніх приятелів не відважився навіть пригадати його ім'я.

„ТОВАРИСТВО НЕ МОЖЕ СТОЯТИ БЕЗ СОЮЗУ”

Раніше була вже мова про дуалістичний характер більшості Відділів УНСоюзу, в тім числі також нашого Т-ва „Свобода”. Подібно, як майже всі давні Відділи, воно утворилося незалежно від УНСоюзу, як окреме товариство, а щойно згодом включилося в систему УНСоюзу на, так би мовити, федералістичній основі. На перших зборах воно стало „Товариством Свобода”, а щойно на других приступило „гуртом”, як товариство чи, як сказав би правник, як правна, не фізична особа, до УНСоюзу, де й одержала порядкове число 194, як видимий знак приналежності до тої організації. Тому до свого гурту воно вербувало членів окремо до „Товариства”, а окремо до „Союзу”.

В союзовій хроніці, яку ведеться в Головній Канцелярії УНСоюзу, в так званім „Рекорді Відділів”, записано, що Т-во „Свобода” — “Liberty”, прийнято до УКСоюзу 28-го лютого 1919 р. і видано йому чартер 6-го березня того ж року, а день раніше — велику витискану печат. Згодом, у 1925 р. видано їй дуплікат чартеру, який, мабуть, загинув. Як засновників Відділу занотовано Петра Задорецького, Миколу Лесюка і Михайла Демянчука, які, як нам уже відомо, найбільше заслужилися при заснуванні Відділу, та з невияснених причин подано також ім'я одного з 20-ти членів-засновників, Степана Гнатишина. Можливо, що він грав визначнішу роль вже при самому заінкорпоруванні „Свободи”, як Відділу УНСоюзу.

Своєрідний спосіб утворення нашої установи та її афіліція з УНСоюзом мусіли мати великий вплив на взаємо-

відносини з УНСоюзом і на внутрішні відносини. Членство нашого Товариства ніколи не було готове й згідне прийняти без решти команду від УНСоюзу, не зважаючи на факт, що Союз завжди зберігав демократичну систему, інколи посу-нену до дуже далеких меж. Декілька разів в історії „Свободи” доходило до значного охолодження відносин зі Союзом, а були такі драматичні хвилини, коли грозила повна сецесія з УНСоюзу та зрвання з ним усіх зв'язків. Та вже відразу треба признати, що причиною цих охолоджених взаємин ніколи не були ідеологічні справи, тільки непорозуміння матеріальної натури. Навіть ті, які пробували повести наше Товариство крутими шляхами національного шкідництва, не хотіли чи не сміли доводити до розриву з УНСоюзом. Можливо, тому, що їх ціллю було поширити свої впливи на весь Союз, а не тільки на одну з його клітин.

Ось уже на восьмих з черги місячних зборах „Свободи” в серпні 1919 р. почали члени бунтуватися проти Союзу за те, що він не хотів звертати грошей, видаваних на пересилку зібраних вкладок. „Оплату за пересилку грошей має платити УНСоюз” — вирішили збори і на тому ще довго стояли. З бігом часу бувало більше причин для невдоволення з УНСоюзом. Окремий спротив виникнув згодом з приводу зміни старої „розметової” системи на нову зі сталими вкладками, або з приводу заміни старих грамот на грамоти нові. Ця заміна в 1935 році привела навіть до відкликання зборів та виборів уряду, і тоді грозила повна ребелія і виступлення з УНСоюзу. Багато злої крові у членів „Свободи”, супроти Союзу викликало прилучення Оліфантської „Згоди Братств” до УНСоюзу. Чому, авторові цієї історії „Свободи” досі невідомо. Певно й тоді самі члени „Свободи” не дуже знали, чому вони, чи радше їх провідники протестували проти того об'єднання двох братських наших організацій. Бо й чи завжди народ знає, чому він буриться й протестує? Часом потрібне те тільки для того, щоб вийти зі застою й мати трохи, по-американськи сказавши, „фану”.

Але здорова, громадська думка завжди перемагала. Більшість членів пам'ятала слова, сказані одним з засновників Товариства, Шагаєм, що, сполучившись з УНСоюзом, Товариство матиме більше поваги й краще зможе видержати пробу часу. Ось коли на зборах 7 серпня 1920 р. вибухнула нова ребелія й „товариші скинулися платити вкладки до Союзу” й вирішили, „щоб стояло Товариство само в собі”, то хоч „всі товариші прийняли тої справи”, зараз на наступних зборах 9 вересня 1920 р. зійшлися члени, які твердо заявили, що „хотять стояти в Українськiм Союзі далше і платити свої вкладки до Союзу, бо *Товариство не може стояти само без Союзу*”. Вирішено ще, що Товариство буде приймати також

зовсім нових членів і що вони не потребуватимуть платити ніякої вступної оплати. В наступних місяцях інтенсивно вступали нові члени власне до УНСоюзу, неначе на те, щоб чином відпокутувати коротку невірність для Батька Союзу.

Та все ж, аж дивно, і після поладнання всіх непорозумінь між Товариством та УНСоюзом, протоколи ніколи не виявляють більшого зближення та тіснішої співпраці з Головною Канцелярією чи головними урядовцями УНСоюзу. За перших тридцять років не занотовано ні одних, дослівно ні одних, відвідин Відділу представниками Екзекутиви чи Головного Уряду УНСоюзу. Хоч як воно дивно, занотовано за всі ці десятиліття тільки щось дві спільні імпрези, влаштовані Відділами УНСоюзу ньюйоркської округи, в Нью Йорку (1930) та в Джерзі Ситі (1943). Тільки один раз за той час головний урядовець, а саме покійний головний радний Ілля Гузар, скликав спільну нараду представників усіх ньюйоркських відділів. І лише кілька разів обговорювано на зборах звернення УНСоюзу до Відділу чи то в справі грошової допомоги для дитячої бейзболової дружини (1938), чи в справі відзначення 50-річчя УНСоюзу, в Тавн Голлі (1943), яке обговорювано на окружних союзових зборах в Джерзі Ситі 26 вересня 1943 р., чи в справі збільшення членства Відділу. Ця справа повторюється частіше, немов для того, щоб пригадати, нам сьогодні правду слів старого, мудрого Бен Акібі, що немає нічого нового під сонцем. Проходячи ці дуже тонкі нитки зв'язку між цим союзовим Відділом і союзовою централею та іншими Відділами, яких в окрузі було чимало, можна думати, що тут лежала найслабша сторона союзової організації. Це й доводило до тих шкідливих сторонніх впливів, які ми описали можливо точно не лише для пізнання наших помилок в минулому, але і в науку на майбутнє.

Поважним лучником Відділу зі союзовою централею та цілим союзовим світом були конвенції УНС. Вибори делегатів та дискусія над тим, що слід для добра організації змінити чи ввести нового, дуже активізувало Відділи й прив'язувало їх до союзової родини. Після піттебурської конвенції 1946 року, Товариство посилало своїх делегатів на всі наступні конвенції, і то по трьох делегатів, бо в міжчасі стало одним з найбільших союзових Відділів. На клівлендську конвенцію 1950 року як делегати виїхали секретар Василь Никифорук, проф. Михайло Бачинський та Евстахій Манацький. Як гість та відпоручник Наукового Товариства ім. Шевченка, узяв у ній участь також автор цієї праці. На чергову, вашигтонську конвенцію 1954 року, делегатами „Свободи” були обрані автор, як голова Відділу, секретар В. Никифорук та Микола Комуницький, а на конвенцію клівлендську

1958 року делегатами були д-р Едвард Жарський, Іван Васи-
лишин та Михайло Салдан. На вашингтонській конвенції ав-
тора цих рядків обрано головним радним, на останній же,
клівлендській, — головним секретарем УНСоюзу. Перед
кжною конвенцією „Свобода” згідно з традицією ухвалю-
вала свої пропозиції поліпшень у союзовій організації та пра-
ці, які друкують в щоденнику „Свобода”. А після конвен-
цій ввійшло в звичай, що делегати складали членам справоз-
дання з конвенції.

За останнє десятиліття зв'язок Відділу з централею УН-
Союзу оживився. Двічі головний секретар, покійний Григо-
рій Герман, відвідував, на запрошення Відділу, його загальні
збори, а делегати Відділу брали участь у всіх, щораз часті-
ших, загальних та окружних, союзових імпрезах. Під цю по-
ру цей зв'язок вдержується автоматично після того, як пред-
сідник Відділу став членом Екзекутиви УНСоюзу, а секретар
Відділу В. Никифорук є від ряду років секретарем Окружно-
го Комітету Відділів УНСоюзу ньюйоркської, метрополіталь-
ної округи, яка дуже оживила союзове життя округи та
співжиття поміж її Відділами.

ЛИШ ВІЧНИЙ ТРУД НІКОЛИ НЕ ЗАГИНЕ

Мине і молодість, як золотінь,
Лиш вічний труд ніколи не загине.
(Юрій Яновський)

Це — в загальних зарисах далеко неповна історія дов-
гого, сорок п'ять літнього життя одної скромної громадської
установи в цім краю. Виконанням поденних дрібних обо-
в'язків вимощений її шлях. Дрібних і щоденних, бо тільки ни-
ми твориться велике й тривале. Ось до тисячків старих членів
прибули сотні нових, зокрема молодих, які зв'язують сьогод-
нішній день із завтрішнім, як наше покоління зв'язало сучас-
ність із минувиною. Впродовж десятиліть переборено чи-
мало труднощів, таких звичайних для тих, що перші про-
кладають шлях. Але збережено вірність своїй громаді й її
національним прагненням.

На відзначенні 40-річного ювілею нашого Товариства,
яке відбулося 8 лютого 1959 р. в Нью Йорку, рідна громада,
вшанувала цей майже піввіковий труд. Вона прийшла з при-
знанням і зичливим сусідським привітом: Екзекутива Укра-
їнського Народного Союзу зі 40 братніми, близькими й дале-
кими, союзовими Відділами з п'яти сусідніх стейтів та 20 ін-
шими організаціями з Українським Конгресовим Комітетом
Америци на чолі. Засновники Товариства „Свобода” побачи-
ли, що їхній труд не загинув, а молодші, які стали на їхній

шлях, відчули радість, що їй дає цей вічний труд для власної громади.

Їм, піонерам нашого громадського життя, у цім труднім, але гостиннім краю, і тим, що йтимуть їхніми слідами, присвячена ця хроніка. Одним — для подяки, другим — для прикладу і заохоти повторювати й продовжувати цей піонерський труд у наш скупий на громадські чесноти час, щоб ще на щабель вище піднести рідну громаду, щоб залишити її після кожного нового покоління сильнішою і кращою.

ГРОМАДСЬКЕ ПРИЗНАННЯ У 40-РІЧЧЯ

Сорок років трудної піонерської праці пройшли, як мить. Прийшов 1959 рік і з ним день 8-го лютого, коли Товариству „Свобода” сповнилося 40 років життя. Зрілий вік. Настав час пристанути, оглянутися назад, поррахувати набутки та прислухатися, як громада оцінює це 40-річчя і як шанує те, що набуто, і тих, що набували.

Товариство „Свобода”,
191 ВІДДІЛ УНСОЮЗУ — в НЬО ЙОРКУ
в ЛАЙПТОВУС
в НЕДІЛЮ, 8-го ЛЮТОГО 1959 р.
у великій залі **УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО ДОМУ**
при 140 Друга Евено в Нью Йорку

ЮВІЛЕЙНИЙ БЕНКЕТ

для відзначення
40-ліття ІСНУВАННЯ ТОВАРИСТВА.
та пошанування
40-річної ПІОНЕРСЬКОЇ ПРАЦІ ПОГО БУДІВНИЧИХ.

В МІСЦЕЦЬКІЙ ПРОГРАМІ візьмуть участь:

п. Осип СТЕЦУРА — баритон;
п. Іван КЕРНИЦЬКИЙ і **п. Микола ПОНЕДЛОК** — письменники-гумористи;
Танкова група союзової молоді „**ВЕСЕЛКА**” під орудою д-ра **Романа ПЕТРИНИ**.

В ЮВІЛЕЙНІЙ ПРОГРАМІ візьмуть участь:

п. Дмитро ГАЛІЧИН — головний президент УНСоюзу;
д-р **Олександр САС-ЯВОРСЬКИЙ** — відомий переможець на телевізійній програмі „Питання вартості \$ 64,000” і член Товариства;
інсп. **Іван ВАСИЛИШИН** — голова Ювілейного Комітету;
д-р **Ярослав ПАДОХ**, — голова Товариства;
п. Василь НИКИФОРУК — секретар Товариства.

Зголошення участі в бенкеті до 31-го СІЧНЯ 1959 р.
на адресу: **W. NYKYFORUK**
35-43 — 72nd Street, — Jackson Heights 72, N. Y. — Tel.: **HA 4-0754**
ПОЧАТОК — в год. 5:00 по полудні.

Сердечно запрошуємо до участі в цій нашій Ювілейній Святі всіх Членів Товариства та все місцеве Громадянство і його Організації й Установи, а зокрема всі братні Відділи УНСоюзу Великого Нью Йорку й Околиці.

ЮВІЛЕЙНИЙ КОМІТЕТ

**Проголошення ювілейної гостини Товариства „Свобода”
в щоденнику того самого імені.**

Уже задовго перед тією датою утворився комітет для відзначення ювілею. Під проводом голови Відділу, Ярослава Падоха, ввійшли до нього відділові урядовці Василь Никифорук, Михайло Салдан, Іван Василишин, Микола Марків, д-р Едвард Жарський, Михайло Юзенів, Дмитро Косович, Ярослав Щербанюк, Теодор Байко, Прокіп Кисіль і їхні дружини, які під проводом пані М. Книш зайнялися приготуванням ювілейної гостини.

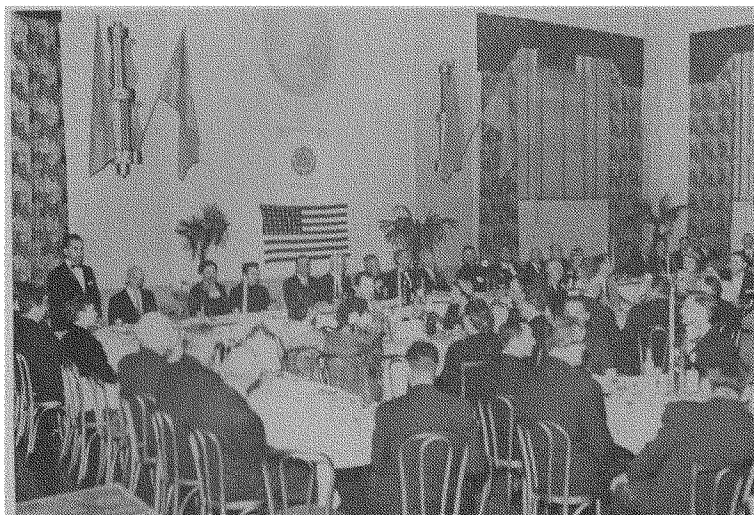
Велика оповістка в „Свободі” повідомила широку громаду про те, що „в неділю 8 лютого ц. р. у великій залі Українського Народного Дому під числом 142 Друга Евеню Товариство „Свобода”, 194 Відділ УНСоюзу в Нью Йорку, влаштує ювілейний бенкет для відзначення 40-ліття існування Товариства та для вшанування 40-річної піонерської праці його будівничих”.

Як заповіджено, в мистецькій програмі свята взяли участь мистці і письменники: Осип Стецура, баритон, танкова група союзової молоді „Веселка” під керівництвом члена Товариства Романа Петріни та письменники Іван Керницький і Микола Понеділок. В ювілейній програмі взяли участь сл. п. Дмитро Галичин, гол. предсідник УНСоюзу, та д-р Олександр Сас-Яворський, член Товариства, переможець у телевізійнім змаганні, знавець американської історії.

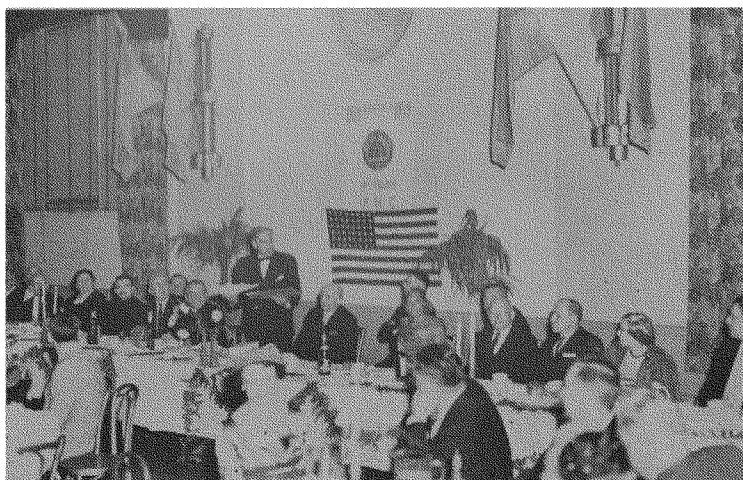
За багато заставленими столами засіло понад 200 гостей, більшість яких були репрезентантами передових, центральних і місцевих, громадських організацій Нью Йорку та околиці. Можна без пересади сказати, що Товариство мало щастя гостити на своєму ювілеї всю громадську „знать” ньюйоркської метрополії.

За почесним столом можна було побачити священників о. д-ра Ю. Катрія з парохії св. Юра в Нью Йорку, о. І. Гундяка з Картерету, пароха і секретаря тамтешнього Відділу УНСоюзу, о. Т. Міненка, сл. п. Дмитра Галичина, головного предсідника УНСоюзу, Йосипа Лисогора, тодішнього заступника гол. предсідника, Романа Слободяна, гол. касира, гол. редактора „Свободи” А. Драгана, гол. контролера Петра Кучму, гол. радних Олену Штогрин і Івана Одежинського з Філадельфії, колишню гол. радну Марію Демидчук та представників 35 союзових Відділів з ньюйоркського, нюджерського, пенсильванійського, коннектикатського і навіть ровдайлендського стейтів.

Поміж представниками громадських установ були репрезентовані Український Конгресовий Комітет Америки, Союз Українок Америки, Українське Лікарське Товариство, Товариство Українських Інженерів, Пласт, „Самопоміч”, Організація Оборони Чотирьох Свобід України, Об'єднаний Комітет Місцевих Організацій, Броди-Лев, Товариство Прихильників

Почесний стіл в часі ювілейної гостини Товариства „Свобода” в Народнім Домі в Нью Йорку 8 лютого 1959 р. Промовляє голова Товариства Ярослав Падох.

Ювілейна гостина Товариства „Свобода”. Промовляє гол. президент УНСоюзу Дмитро Галичян.

Визвольної Боротьби України, Українська Школа в Нью Йорку, Танкова Студія Авраменка і ін.

Серед визначних громадян можна було помітити мистця М. Мороза, адвокатів С. Ярему, І. Робертса і В. Стека, лікарів д-ра Р. Осінчука, д-ра М. Крижанівського, д-ра М. Цегельського, д-ра Ю. Кулика і ін.

Бенкетом проводив інсп. Іван Василюшин. Головними промовцями на ньому були сл. п. Дмитро Галичин і д-р Ол. Сас-Яворський, який в той час був найбільш відомою і популярною людиною в Америці.

Ось що написав про 40-річчя свого іменника, Товариства „Свобода” щоденник „Свобода” з 10 лютого 1959 (ч. 27):

194-ИЙ ВІДДІЛ УНС В НЬО ЙОРКУ ВІДЗНАЧИВ СВОЄ 40-РІЧЧЯ

Нью Йорк. — Товариство „Свобода”, 194-ий Відділ Українського Народного Союзу, головою якого є гол. секретар д-р Ярослав Падох, а секретарем п. В. Никифорок, відзначило врочисто 40-річчя свого існування ювілейним бенкетом, що відбувся тут в залі Українського Народного Дому минулої неділі, 8-го лютого. Бенкет, в якому взяло участь біля 200 осіб, між ними багато відомих місцевих і позамісцевих діячів УНСоюзу та громадян відкрив д-р Я. Падох, після чого всч. о. д-р Ю. Катрій, парох церкви св. Юра, провів молитву, а програмою бенкету проводив інсп. Іван Василюшин, рекордовий секретар Відділу-ювілянта, виголосивши при цьому промову про вартість і значення УНСоюзу в нашому особистому і громадському житті. Промову про значення репрезентованого УНСоюзом братерства між людьми виголосив гол. президент УНС п. Д. Галичин, а „найпопулярніша людина в Америці”, відомий телевізійний переможець в змаганнях у знанні історії Америки, д-р Олександр Сас-Яворський, „щоб не обмовляти інших”, говорив дотепно про себе самого. Д-р Я. Падох представив кількадесят осіб, що репрезентували головню місцеві й позамісцеві Відділи УНСоюзу та інші організації. Кругло 40 Відділів прислало на цю імпрезу своїх представників, між ними були і репрезентанти стейтових, союзних організацій з Коннектикату і Ньюарку, представники Відділів з Нью Йорку, Нью Джерзі, Пенсильвенії, Коннектикату і навіть з Ровд Айленду. Був теж секретар Відділу УНСоюзу з далекої Ютики. Із членів Головного Уряду УНСоюзу були приявні, крім згаданих п. Д. Галичина і д-ра Я. Падоса, заступник гол. преде. п. Йосип Лисогір, гол. касир п. Роман Слободян, гол. контр. п. Петро Кучма, головні радні, п-ні Олена Штогрин і переможець у змаганнях минулої організаційної кампанії, п. Іван Одежинський з Філадельфії, У

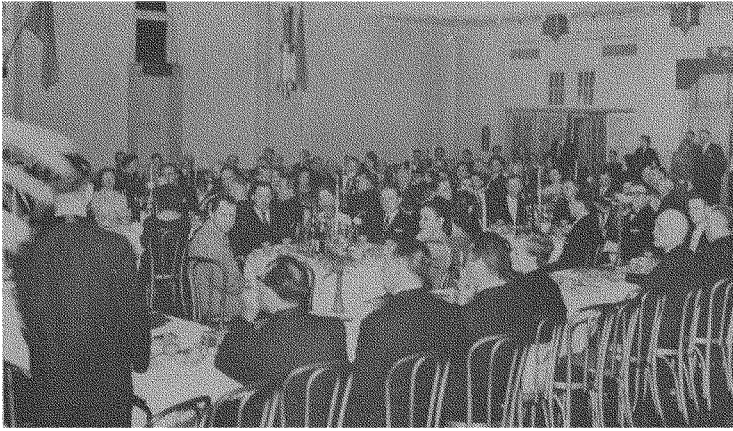

**Ювілейна гостина Товариства „Свобода”. Промовляє
д-р Ол. Сас-Яворський.**

мистецькій програмі вечора виступали баритон мгр. Осип Стецура, танцювальна група під проводом д-ра Романа Петріни та письменники-гумористи, Іван Керницький і Микола Понеділок. Під час бенкету гол. предс. УНС п. Д. Галичин вручив почесні грамоти УНС найбільш заслуженим членам-піонерам Відділу-ювілянта пп. Теодорові Пітулі, Василеві Романюкові, Миколі Маркову та Степанові Гнатишинові. Почесну грамоту признано також заслуженому піонерові того Відділу та відомому громадянинуві п. Петрові Задорецькому, що тепер перебуває в Вашингтоні”.

Крім цього можна б згадати прочитання привітів від засновників Товариства і тих союзових діячів, які не мали змоги взяти участі в ювілейній імпрезі, як гол. радного Тараса Шпікули з Шикаго, колишнього секретаря Товариства, Миколи Цимбалістого, організатора Відділу Василя Загасвича, дир. Івана Поритка з Філядельфії, д-ра Ярослава Гелети, предсідника вашингтонського Відділу УНСоюзу і ін.

У своїй вступній промові предсідник Товариства, Ярослав Падох, згадав своїх попередників на тому уряді, які зберіглися при житті, а саме першого предсідника і засновника Товариства Василя Романюка, 10-го предсідника Степана Гнатишина, 14-го предсідника Миколу Маркова та 15-го предсідника Ярослава Салдана. З особливим признаннями висловився про заслуги організатора Товариства, Петра Задорецького, про довголітнього секретаря (четвертого) і касира

Фрагмент зали в часі ювілейної гостини.

(другого) Товариста, Теодора Пітулу та про колишнього п'ятого секретаря і касира Миколу Цимбалістого.

Це гучне 40-річчя було відмічене також у найважливішій громадській хроніці ньюйоркської столиці, а саме у фейлетоні Ікера, який здобув собі заслужену славу американського хронікаря ньюйоркського Подолу, наслідника Нестора Літописця. Не злим, тихим словом згадав він ювілей „Свободи” в фейлетоні п. н. „У кого піст, у кого м'ясиці”:

„Як тільки трапиться якась вільна від балів субота чи неділя, зараз туди втіскається котрийсь із Відділів УН-Союзу зі своїм бенкетом. Так минулої неділі вшановано знаменитим бенкетом 40-ліття піонерського 194-го Відділу УНС, Т-ва „Свобода”, на який прилетів аж з Луїзіани відомий американський історик, д-р Сас-Яворський. Мав ще з ним приїхати віце-губернатор цього славного стейту, але довідався, що на бенкеті не буде вареників із сметаною, і схрунів”. („Свобода” ч. 31 з 14 лютого 1959).

Згадав цей ювілей також англomовний „Український Тижневик”.

Учасники свята винесли з нього багато знання про піонерську роботу, що її на американському ґрунті провів Український Народний Союз, — роботу, в якій не останню роль мав його 194-ий Відділ. Члени і провід „Свободи” винесли з цієї імпрези тепле почуття, яке дає громадське признание за добре виконаний обов'язок. Ньюйоркська „Свобода” розпочала нове 10-річчя щоденної, відповідальної праці з надією, що в своє 50-річчя вона заслужить собі не менше громадське признание і вдячність.

КІЛЬКА СЛІВ З НАГОДИ ЮВІЛЕЮ

Петро Задорецький

Ссновник і організатор Товариства „Свободи”

У часах, коли на рідних землях український народ кривавився в нерівній боротьбі за свою волю і державу, в західній частині міста Нью Йорку засновано Товариство „Свобода”, 194-ий Відділ УНСоюзу, що нині, після 45-літнього свого існування, числиться як один з найбільших та найрухливіших Відділів на терені ньюйоркської метрополії.

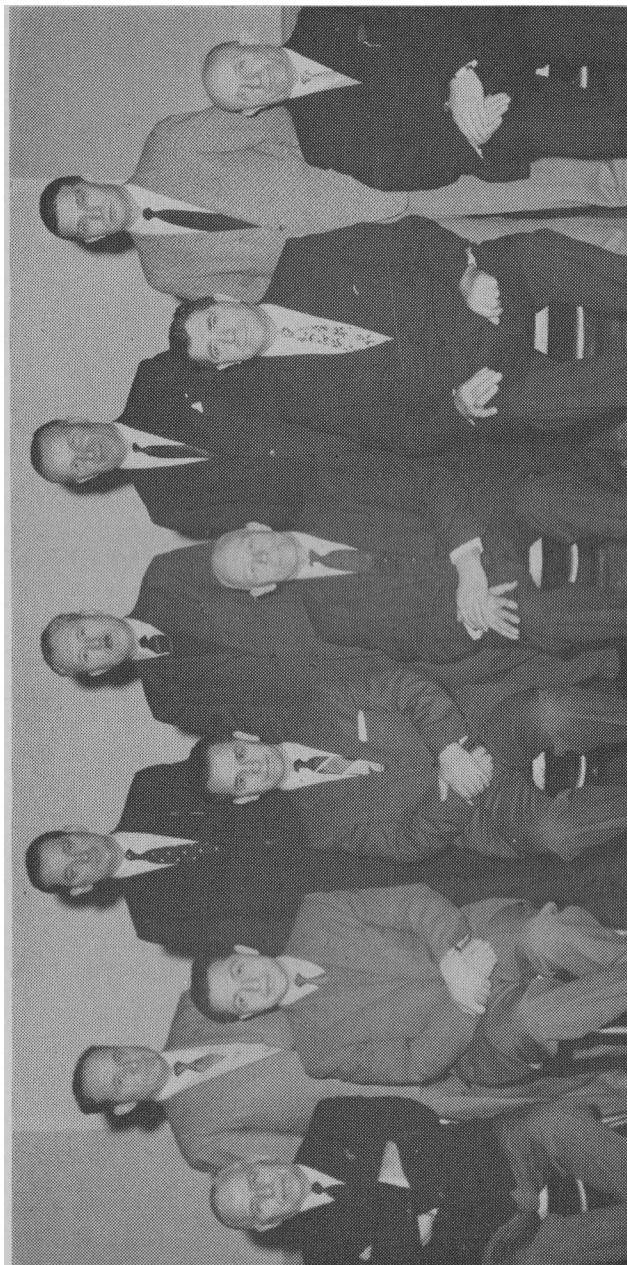
Мені, як одному з тих, що 45 років тому помагав гурткові молодих наших людей на чолі з п. Миколою Лесюком засновувати це Товариство, тяжко сьогодні пригадати деталі початкової праці. Пам'ятаю лише, що початки були не легкі, бо не обійшлося без т. зв. опозиції збоку кількох наших червоних, що в тих часах втискалися в кожную щілину громадського життя української спільноти, головню на терені Нью Йорку, щоб своєю деструктивною роботою його паралізувати-розбивати.

В багатьох випадках червоні „втішалися” успіхами. А коли приходилось їм тяжкувато із зовні розбити чи загарбати якесь Товариство чи Братство, тоді вони приходили гуртками на збори і, як „чесні” громадяни, вписувалися в члени, щоб з набуттям права голосу ввійти в провід і опанувати дану організацію.

Така доля зустріла була ньюйоркську „Січ” ім. Б. Хмельницького, таке сталося з Товариством „Українська Бесіда” в Нью Йорку і ін. Таке могло було статись в тих часах і з Товариством „Свобода”, коли в її члени вступили такі „чесні” громадяни.

Нинішній відрадний стан не лише Товариства „Свобода”, але й усіх Відділів УНСоюзу та всіх наших громадсько-церковних установ, завдячуємо не лише давнім піонерам, але також новому припливові української крові, тобто новій нашій іміграції, бо коли б не ця свіжа і здорова українська кров, то хто знає, як виглядало б сьогодні наше громадське життя на землі Вашингтона.

З нагоди 45 літнього ювілею Товариства „Свобода” в Нью Йорку, 194-го Відділу УНСоюзу, складаю його проводові і всьому членству щирі бажання якнайкращих успіхів в громадсько-союзівій праці, кріпкого здоров'я та многих літ прожити в гаразді.

Уряд Товариства „Свобода” у ювілейному році 1959. Сидять з ліва: полк. Микола Рибачук, касир, Василь Никифорук, секретар, Ярослав Падох, дослідник, Теодор Пугула, основник і секретар і довіролітний касир, Микола Марків, містоупередник, кол. дослідник і інсп. Іван Василишник, рек. секретар, згодом касир. Стоять від ліва: Юрій Костів, член управи, Теодор Байко, член конгр. комісії, Д-р Едвард Жарський, голова конгр. комісії, Михайло Салдан, член управи, згодом касир і рек. секретар, Михайло Юзенів, член контрольної комісії.

СПОМИНИ ЧЛЕНА-ЗАСНОВНИКА „СВОБОДИ“

Теодор Пігула

Член-засновник і кол. секретар та касир Товариства „Свобода“.

Я народився 13 лютого 1891 р. в селі Лівчиці, Жидавчівського повіту. Було нас у батька п'ятеро. Він помер, коли мені було 13 років. Після закінчення народної школи, став я вчитися кравецтва. Дуже хотів стати добрим фахівцем, а цього — говорили мені бувальці — міг би навчитися тільки в Америці. І ось в 1913 р., на 22-му році мого життя, вдалося мені позичити грошей на шифкарту і поїхати до Нью Йорку.

Життєві умовини в Америці були тоді не ті, що сьогодні. Я знайшов знайомого, який прийняв мене враз з ще одним краянком на квартиру за 3 долари місячно від кожного з нас. Став я шукати праці, але з кравецтвом мені не повезло. Після кількаденного пошукування вдалося мені знайти роботу в фабриці фігурок, що ними прикрашували вікна. За 44 години праці в тиждень, себто п'ять і пів днів по 8 годин, платили мені 9 доларів. З цього я не тільки вбивався, оплачував мешкання і харчувався в ресторані, але ще й вислав по трьох місяцях 20 доларів до краю на сплату довгу, зтягнуеного на шифкарту.

В Нью Йорку застав я українське життя вже сяк-так наладнане. Саме того року перенесено з 23-ої вулиці на 7-му церкву св. Юра. Українці мали вже декілька своїх крамниць. Ми часто заходили до крамниці п. Задорецького „Наш Базар“ і там обговорювали свої справи.

Я передплатив „Свободу“, і вона була для нас дорогим дороговказом. Крім того, знайшов я цілу групу своїх односельчан. Ми часто сходилися, згадували рідний край і думали над створенням якогось осередку, де б могли знайти в потребі пораду і поміч. Ми постановили заснувати допомогово-забезпеченеве товариство і дати йому назву нашого села — Лівчиці. Але за радою п. Задорецького, замість „Лівчиці“, охрестили нашу організацію назвою „Свобода“.

Члени Товариства „Свобода” на передовілейних зборах з 1959 р.

Сталося це 8 лютого 1919 р. на сходинах, що відбулися в барі при 3-ій вулиці між 8 і 9 свію в домі ч. 355.

Зразу вписалося до „Свободи” кількадесят членів, які зобов'язалися, крім вкладки до Українського Народного Союзу, вплачувати щомісяця по 50 центів на допомогивий фонд. З того фонду одержували члени на випадок хвороби по 6 доларів тижнево допомоги.

Першим нашим головою вибрано Василя Романюка, а секретарем Миколу Лесюка. Я став членом Контрольної Комісії.

Ми взялися з запалом до роботи. Треба було збирати фонди на виплату допомог, бо 50-центових вкладок на це не вистачало. Ми організували балі, забави, пікніки, висвітлювали фільми і влаштовували інші імпрези. Таким чином зуміли зібрати коло 3.000 доларів.

В часі визвольних змагань влаштовували ми многолюдні маніфестації в користь рідного краю.

Після першої світової війни вертався наш односільчанин Микола Байтала до Лівчиць. Ми передали ним 150 дол. на те, щоб заснував у нашій селі допомогиве товариство на зразок „Свободи”. Тими 150-ма доларами мав він започаткувати діяльність того товариства. На жаль, з того нічого не вишло. Ті гроші передав він парохіві Лівчиць, і за них куплено пізніше дзвони до місцевої церкви.

Тяжко довелось нашим людям бідувати під час депресії в р. р. 1929-1933. Я також утратив свою працю і з конечности працював у ресторані, де одержував харч і 5 доларів у тиждень. Моя дружина мила в тому ж ресторані підлоги, і їй платили за 7 днів праці 6 доларів. Але після того жили ми вже краще і легше.

Зазначу ще, що на нас звернули були пильну увагу наші „ліві” або т. зв. „прогресивні”, які конче хотіли перетягнути нас до своєї організації — т. зв. товариства ім. І. Франка, що мало свою домівку на 46-ій вулиці. Але ми не піддалися їхнім намовам, і за це вони нас зненавиділи. Правдоподібно, їхнім ділом був напад уночі на нашу домівку, де порозкидано наші папері і подерто чартер. На жаль, поліція не могла виявити виновників.

Прикро нам було дивитися, що наші діти забувають рідну мову. Тому то зорганізував я при помочі пок. Івана Серафима на 43-ій вул. школу українознавства. Школа при церкві св. Юрія посилала нам учителя, який три вечори в тиждень учив наших 26 дітей української мови і катехізму. Школа ця існувала чотири роки.

В 1936 році звернулися до нас громадяни з Лівчиць із просьбою, щоб ми допомогли їм побудувати Народний Дім. Ми зібрали і вислали їм 300 доларів. Зібраних додатково 50

дол. не встигли вже вислати, бо почалася друга війна, а по війні настала там влада, яка Народних Домів не любить. І ми ті невислані 50 дол. пожертвували на школу О. О. Василя в Нью Йорку.

Згодом багато наших людей виїхало до дому, або перенеслося до інших місцевостей, внаслідок чого кількість членів „Свободи” впала до 23. Але з прибуттям нової еміграції, цей стан змінився. Завдяки пильній праці деяких активних осіб, як, наприклад союзний організатор п. В. Загасвич, фінансовий секретар п. В. Никифорук і особливо теперішній голова д-р Я. Падох, кількість членства перейша імпонуюче число сім соток!

Приємно мені, колишньому членові-засновникові „Свободи”, ствердити, що почате нами діло так гарно розвивається. Дай, Боже, щоб воно й далі росло на користь своїх членів і на славу Божу й Україні.

Записав *І. В.*

ЗАСНОВНИКИ І НАСЛІДНИКИ

Едвард Жарський

Голова Контрольної Комісії Товариства „Свобода”

Сорок п'ять років у житті одної людини — це не надто великий ще шлях, але сорок п'ять років життя якоїсь організованої спільноти, якоїсь громади — це вже сторінка історії. Що ж і говорити про сорок п'ять літнє життя товариства, створеного далеко від рідного краю, в чужих невідрадних умовах?

Якщо ж таке товариство, засноване серед чужого оточення, свякує сорок п'ять ліття свого існування, то свідчить це тільки про те, що таке товариство вже в заложеннях свого існування було сперте на тривких ідеях, які не дозволяли йому зникнути з поверхні землі, які задержали його при існуванні, вели до дальшого розвитку, до творчих дій, до безупинної праці для добра громади, для добра українського народу.

Відмічуючи цей ювілей нашого товариства, мусимо ствердити, що саме журба про добро громади, журба про добро українського народу, про постійний розвиток українських культурних надбань — була одним з важливих мотивів заснування нашого товариства на базі допомогової, братської організації.

Сьогодні, коли наше культурне життя є зрізничковане до найменших подробиць, ледве чи може якслід зрозуміти й оцінити вартість тих щомісячних чи щоквартальних сходин членів товариства, чи всляких імпрез, що їх улаштувало Товариство. Це був терен, на якому відбувалася не тільки зміна думок, не тільки зроджувалися нові ідеї, але тут творилося щось більше: тут цементувалися розпорошені одиниці в єдину спільноту, яка в культурних надбаннях українського народу знаходила спільну основу свого існування й свого дальшого розвитку. Цей спільний духовий корм, цементував їх у свідому громаду, забезпечував тяглість і сповність товариства в його існуванні, був невичерпним джерелом для постійного підймання на висоти ідеалу свідомого й позитивного громадянина-українця. Збудований у їхніх серцях спільний фундамент почувань, думок і стремлінь дозволив краще

пізнати й розуміти один одного, краще співдіяти тоді, коли цього вимагало добро громади, добро української спільноти, а разом не дозволив зійти товариству і його свідомим членам на манівці.

Членство нашого товариства розуміло, що громада, яка втратила б спільну культурну основу, що пов'язує й зобов'язує всіх її членів — мусіла б утратити внутрішню спаяність і мусіла б розпастися на атоми.

Засновники нашого товариства й їхні наслідники перейшли чесно й по змозі своїх сил основний етап важкої й відповідальної емігрантської праці, вони не розплилися безслідно в чужому морі, задержали гідно своє національне, українське обличчя, пропагандою українських надбань здобули українському народові якнайбільше прихильників.

В п'ятому десятку літ існування нашого товариства, мусимо усвідомити вагу нашої організації в дальшому розвиненні ідей попередників, в ще більшому поширенні їхньої праці. Важливим це є якраз тепер, коли ми є свідками загибелі питомених українській культурі пам'яток, понад тисячорічних надбань і традицій українського народу. Мусимо здавати собі справу з того, що на нас спадає обов'язок збереження не одної великої цінності, що її знищено чи нищать ще на рідних землях, а впарі з тим готовити сили до змагань на всіх ділянках сучасного життя.

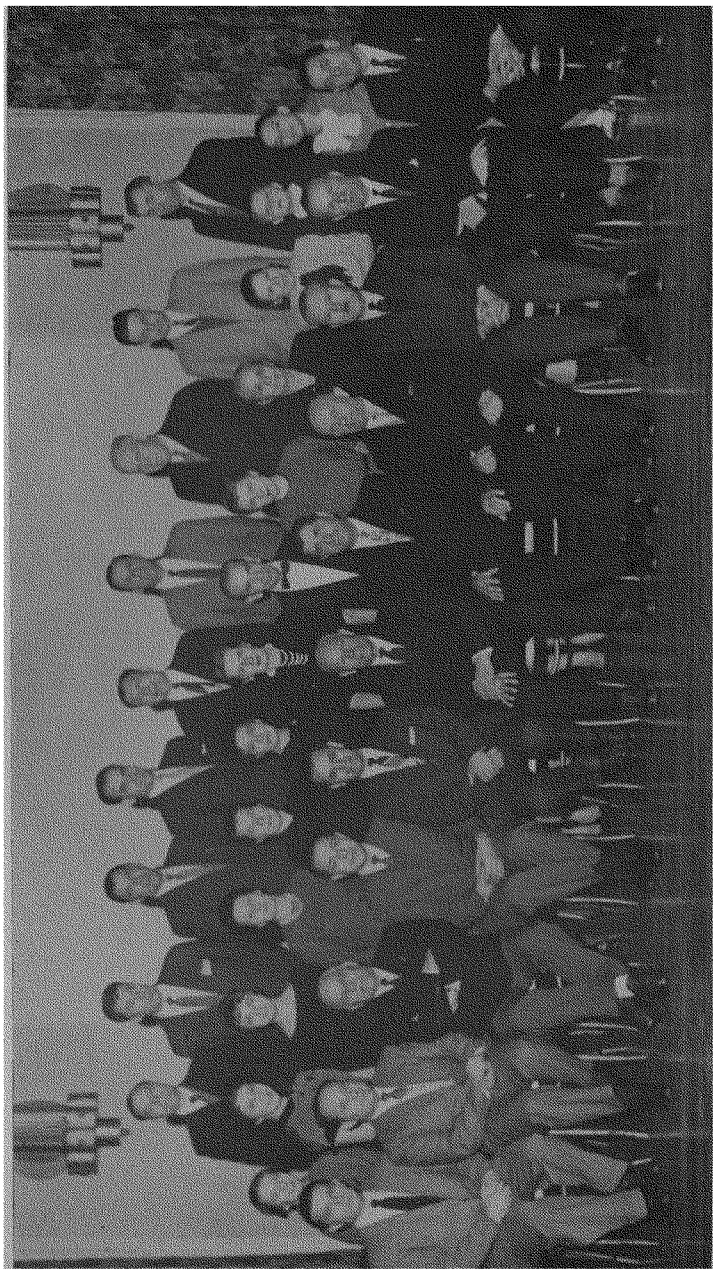
Нашим завданням повинно бути не тільки поширення, продовжування й пропагування українства, але й виборення повних прав українській ідеї, щоб ми, врешті, могли стати як рівні між рівними, в колі вільних народів.

СОРОК П'ЯТЬ ЛІТТЯ ТОВАРИСТВА „СВОБОДА”

Іван Василюшин
Касир Товариства „Свобода”

Сорок п'ять років — це доволі великий відрізок часу, в історії людської спільноти. І очевидно, чим спільнота молодша, тим більше значення такого довголітнього періоду. Коли ж взяти до уваги, що українське поселення в Америці не давнє і що першим зав'язком організованого українського життя на тутешньому терені вважають відкриття о. Іваном Волянським тимчасової каплиці в Шенандоа, Пенсилвенія, 22 грудня 1884 р. себто 80 років тому — то й тих 45 років організованої праці — творять більше як половину доби дотеперішнього організованого життя української еміграції на цьому континенті. І то ту другу, цікавішу, багатішу на події половину, що в її часі мали місце на наших землях незабутні зрушення і могутні зриви, які відсталу, затуркану етнографічну масу скристалізували у свідому своїх цілей і завдань націю.

Ясна річ, що цей процес не міг залишитися без впливу на українську еміграцію в ЗДА. Він цілком певно викликав тут певні відгуки і був рішальним чинником у формуванні її світогляду. Тож було б великим прогріхом, якби ми занедбали при відповідній нагоді насвітлити певні стадії того процесу. А таких занедбань допускалися ми вже не раз у нашому минулому, і на цьому скористали тільки наші вороги. Вони або поруйнували твори наших рук і нашого духа, як, наприклад, вчинив колись Андрій Боголюбський з нашою столицею Києвом, чи як вчинили большевики з творами української літератури і мистецтва на наших очах, — або загарбали найкращі твори українського духа й культури та присвоїли собі багато визначних синів України, фальшуючи цим шляхом нашу історію. І тільки дуже поволі і з надзвичайним трудом приходиться нам відвойовувати той чи інший твір, кинути жмут правдивого світла на ту чи іншу подію, ревіндикувати того чи іншого діяча.

Уряд і члени ювілейного комітету Товариства „Свобода” з дітьми і співробітниками. 1959 р.

Тому то й не сміємо ми пропускати ніякої нагоди, ніякої річниці, щоб її якось не відзначити. Такі річниці, ювілеї — це немов обсерваційні вежі. Споглядаючи з них на пройдений шлях, ми краще усвідомляємо працю наших попередників, їхні перемоги й невдачі і причини тих перемог і невдач та й вчимося на їх досвіді. Крім того такий погляд на минуле показує нам головні розв'язки напрямні, що служать теж напрямними у нашій дальшій праці і допомагають нам уникати шкідливих, а часом і небезпечних збочень та помилок.

Споглядаємо з „башти” соро п'ять ліття „Свободи”, і що ж ми бачимо?

Малосвідомі українські емігранти, майже на 100 відсотків діти малоземельного українського села, засудженого австрійсько-польською владою на напівневільничу працю по польських дворах за голодовий пайок, безпорадні, використувані різними п'явками люди, які олинилися навіть тут, на вільній землі Вашингтона, в незвичайно скрутному становищі, без знання мови, законів і звичаїв цієї країни, без юнії і соціального забезпечення. Люди, мрією яких було заробити дещо гроша і повернути на рідну землю, люди без ніяких „амбасадорських” амбіцій. Вони в глибоких надрах своєї душі відчують сильний, підсвідомий гін до об'єднання, щоб в такий спосіб якось устоятися серед тих непривітних обставин, не датися. Це той самий підсвідомий голос, це той інстинкт самозбереження, що врятував їх від загибелі тоді, коли слабодушна провідна інтелігентська верства покинула їх і пішла в найми до чужинців-ворогів.

Вправді, з документів знаємо, що на перших заснованих зборах нашої ювілятки був відомий патріот і діяч п. Петро Задорецький, речник здорового гону нашого народу до організованості, але засновники Т-ва „Свобода” походили з простолюддя. За свою тяжку працю одержували вони невеличку заплату в сумі кількох доларів тижнево. З цих грошей треба було жити, послати щось своїм рідним на сплату боргу чи на відкуплення проданої батьківської ниви, послати даток на будову або прикрасу церкви чи читальні в своєму селі та й відкласти дещо на чорну годину для себе. Не переливалося нашим землякам. А все ж таки не вагалися вони собі від уст відірвати, а дати місячну вкладку до свого товариства, бо відчували, що організація, об'єднання — це сила, бо

„в гурті зробиш більше діла,
скорше дійдеш до мети”.

Вони без вагання і надуми підпорядкували свою організацію Українському Народному Союзові, хоч він тоді не мав ще тої притягаючої сили, що сьогодні. Він не мав ані мільйонного майна, ані незвичайно вартісних з погляду наших на-

ціональних інтересів англomовних книжкових видань, ані Союзівки, ані не міг ще давати по кільканадцять тисяч доларів річно на різні народні цілі. Всього цього не було. Була лише *ідея і віра в неї*. І вона зробила чудо. Почате 45 років тому діло не змарніло, не пропало, а скріпилося і стало важливою клітиною в нашій суспільній організмі. А часи зміналися: було краще і було гірше. Була тяжка моральна депресія після упадку нашої короткотривалої державности на рідних землях і тяжка економічна депресія в 30-тих роках тут, в багатій Америці. Биті немилосерною долею, зневірені діти України кидаються наліво і направо, шукають якогось виходу із скрутної ситуації і попадають на бездоріжжя. Колись наші діячі, зневірені ворожою до нас австропольською політикою, шукали порятунку в русофільстві. Після упадку української державности грожила небезпека нового русофільства, — у зміненій „прогресивній” шаті. Але її переборено і в краю і тут в Америці.

З признанням годиться підкреслити здецидовану поставу довголітнього касира нашого Товариства п. Теодора Пітуґли, та довголітнього голови, а тепер містоґолови п. Миколи Маркова і інших. Вони допомогли здерти полуду з очей збаламучених і не дали організації зійти на манівці. Вона залишилася вірною своєму прапорові. Вона пильно прислухається до голосу далекої, рідної землі і — де лише треба — спішить їй в міру своїх сил з моральною і матеріяльною допомогою. Свідчать про це невеликі, але зате постійні пожертви цієї небагатої організації на різні суспільні й культурні національні цілі.

Так перетривала „Свобода” до часів після другої світової війни. А з приїздом нової еміґрації почалася нова доба в її розвитку. Завдяки праці її проводу кількість членів зросла з 23 до сім сотень. Та й під професійним оглядом стан членства змінився. Коли в першій половині її існування рекрутувалися члени „Свободи” майже виключно з рядів некваліфікованого, найнижче оплачуваного робітництва, то сьогодні знаходимо між ними м. ін.: письменників 3, священників 1, лікарів і дентистів 18, інженерів і техніків 27, правників 9, учителів 7, купців і друкарів 12, бюрових працівників 41, ремісників 25.

Такий був шлях „Свободи”. Так жили і зростали численні інші товариства, на базі яких, немов на гранітових стовпах, виросла могутня фортеця українського духа у вільному світі — Український Народний Союз.

Відзначаючи сорок п'ять ліття Т-ва „Свобода”, гордимось тим, що ми є її членами. З глибокою вдячністю згадуємо наших членів-засновників, які відійшли вже у вічність, і з пошаною клонимо голови перед тими, які залишилися ще між

нами. Вашу вдячність і пошану виявимо не тільки словами, але й ділом. Запевнім їх, що не зійдемо зі шляху, що вони його нам вказали. Що ми й надалі будемо гуртувати наші сили для допомоги потребуючим і не залишимося глухими на голос нашої Батьківщини, тільки зробимо все, що в наших силах, щоб допомогти їй здобути волю.

ВЕЛИКЕ ДІЛО З МАЛОГО ПОЧИНУ

Василь Никифорук
Секретар Товариства „Свобода”

Від раннього 1948 року, як секретар Товариства „Свобода”, 194 Відділу УНСоюзу в Нью Йорку, придивляюся праці цього Відділу та всього Українського Народного Союзу і з подивом та пошаною думаю про тих, що з невеличких трудних початків збудували цю велику організацію. З малого починається велике. З перших 22 членів, які 45 років тому заклали наше Товариство, воно зросло до потужної установи, яка ось-ось досягне імпазантного числа вісімсот членів. Тільки зі здорового зерна може вирости така здорова й кріпка установа.

Наші піонери з села Лівчиць, Жидачівського повіту, прибувши на цю землю без високої освіти, без знання мови і без ніяких засобів, зразу взялися будувати на цій новій землі нове, особисте і громадське, життя. Кожний з них міг замкнутися в собі і дбати тільки про себе. Але ні, вони зрозуміли, що тільки громадою можна дійти до великих успіхів, чи то в приватнім, особистім та родиннім чи в громадським житті. Вони вміли дуже розумно сполучити особисте добро з громадським. Помагаючи собі в біді, безробітті, в недузі, а то й смерті, вони водночас помогли збудувати українське громадське життя в Америці. В громадським житті вони вміли сполучити духове з матеріальним. Закладаючи освітні товариства, давали їм рівночасно матеріальну основу, зв'язуючи освітньо-культурні цілі з допомогоювою акцією для своїх членів. Так вирости здорові громадські організації, які втрималися крізь довгі десятиріччя досі. Так вирости найстарша і найпотужніша з-поміж українських організацій — Український Народний Союз, частинкою якого є наше Товариство „Свобода”.

У 45-ліття цього Товариства ми клонимо голови в пошані перед тими 22 членами, що заклали це Товариство, а зокрема перед тими нечисленними членами-засновниками, які ще збереглися по нинішній день.

До цих відрадних думок про ріст нашої організації домішуються думки сумні. Чому нас так мало? Чому сотки

тисяч українців в Америці і Канаді не об'єдналися в межах Українського Народного Союзу? Чому вони стоять ще й нині збоку і приглядаються чужій роботі? Час, щоб вони зрозуміли, що труд наших піонерів треба продовжувати і що тільки у великій громаді можемо мати великі досягнення.

45-ліття Товариства „Свобода” повинно стати прикладом передусім для тих, які недоцінюють ваги громадської організованості і стоять від неї осторонь. Кличемо до них у наше 45-річчя: ходіть до нашої союзової громади! станьте ювілейними членами її прикладного Відділу — Товариства „Свобода” в Нью Йорку!

ПРЕДСІДНИКИ Т-ВА „СВОБОДА”

П. Ч.	Ім'я і прізвище	Число каденцій	Роки урядування
1.	Василь Романюк -----	1	1919-1920
2.	Григорій Ремез -----	1	1920-1920
3.	Михайло Вігак -----	1	1920-1921
4.	Михайло Дем'янчук -----	3	1921-1924
5.	Семен Марків -----	1	1924-1924
6.	Микола Лесюк -----	1	1924-1925
7.	Іван Наконечний -----	1	1925-1925
8.	Северин Шимків -----	1	1925-1926
9.	Гаврило Заканич -----	3	1926-1929
10.	Степан Гнатишин -----	1	1929-1930
	Гаврило Заканич (вдруге) -	1	1930-1931
11.	Василь Ницак -----	1	1931-1931
	Гаврило Заканич (втретє) -	4	1932-1935
12.	Василь Заприлюк -----	1	1935-1936
13.	А. Одайський -----	1	1936-1937
	Василь Ницак (вдруге) ----	1	1937-1938
	Гаврило Заканич (вчетверте)	2	1938-1940
	Василь Ницак (втретє) ----	1	1940-1940
	Михайло Дем'янчук (вдруге)	3	1940-1944
14.	Микола Марків -----	5	1944-1948
15.	Ярослав Салдан -----	1	1948-1949
16.	Ярослав Падох -----		1949-

СЕКРЕТАРІ Т-ВА „СВОБОДА”

П. Ч.	Ім'я і прізвище	Число каденцій	Роки урядування
1.	Микола Лесюк -----	1	1919-1920
2.	Іван Витак -----	2	1920-1921
3.	Михайло Вігак -----	3	1921-1924
4.	Теодор Пігула -----	2	1924-1925
	Іван Витак (вдруге) -----	2	1925-1926
	Микола Лесюк (вдруге) ----	1	1926-1927
	Іван Витак (втретє) -----	2	1927-1929
5.	Микола Цимбалістий -----	3	1929-1931
	Михайло Вігак (вдруге) ----	3	1931-1935
6.	Степан Гнатишин -----	14	1935-1948
7.	Василь Никифорок -----		1948-

КАСИРИ Т-ВА „СВОБОДА”

П. Ч.	Ім'я і прізвище	Число каденцій	Роки урядування
1.	Михайло Дем'янчук -----	1	1919-1920
2.	Теодор Пітула -----	4	1920-1924
	Михайло Дем'янчук (вдруге)	1	1924-1924
3.	Степан Гнатишин -----	1	1924-1925
4.	Михайло Вігак -----	1	1925-1925
	Теодор Пітула (вдруге) ---	2	1925-1927
	Михайло Вігак (вдруге) --	2	1927-1929
	Теодор Пітула (втретє) ----	1	1929-1930
	Степан Гнатишин (вдруге) _	2	1930-1931
5.	Микола Цимбалістий -----	1	1931-1932
	Михайло Дем'янчук (втретє)	2	1932-1935
	Теодор Пітула (вчетверте) _	17	1935-1953
6.	Микола Рибачук -----	5	1953-1959
7.	Іван Василичин -----	3	1959-

ЮВІЛЕЙНИЙ УРЯД ТОВАРИСТВА „СВОБОДА”
В ІІ 45-РІЧЧЯ

УПРАВА

Голова	Ярослав ПАДОХ
Заступник голови	Микола МАРКІВ
Секретар	Василь НИКИФОРУК
Заступник секретаря	Михайло САЛДАН
Касир	Іван ВАСИЛИШИН
Члени управи	Теодор ПІТУЛА Юрій КОСТІВ

КОНТРОЛЬНА КОМІСІЯ

Голова	д-р Едвард ЖАРСЬКИЙ
Секретар	мгр. Олександр МОТИЛЬ
Члени	Володимир ГОЛЮКА Теодор БАЙКО Прокіп КІСЛЬ

ТОВАРИСТВУ „СВОБОДА”, 194 ВІДДІЛОВІ УНСОЮЗУ,
ЯКЕ 45 РОКІВ ТРУДИТЬСЯ НА НАРОДНІЙ НИВІ
НЮ-ІОКРСЬКОЇ МЕТРОПОЛІ
З ЙОГО 45-РІЧНИМ ЮВІЛЕЄМ

СКЛАДАЄМО

НАЙКРАЦІ ПОБАЖАННЯ ДАЛЬШИХ ВЕЛИКИХ
УСПІХІВ, А ЗОКРЕМА ШВИДКОГО ДОСЯГНЕННЯ
ПОВНОЇ ТИСЯЧІ ЧЛЕНІВ.

ВОЛОДИМИР СУШКІВ, ОСИП ДИБА

ВЛАСНИКИ

***Українського
Висилкового
Бюро***

COSMOS PARCELS EXPRESS CORP.

39 Second Avenue

New York 3, N. Y.

Tel.: AL 4-5456

ТОВАРИСТВО „СВОБОДА”, ЯКЕ З ПІОНІРСЬКОЮ
ВПЕРТІСТЮ БУДУВАЛО УКРАЇНСЬКУ ГРОМАДУ
НЬО ЙОРКУ З ЮВІЛЕЄМ

— вітають —

Е. КУРОВИЦЬКИЙ І І. БАЧИНСЬКИЙ

**УКРАЇНСЬКА
М'ЯСНА БРАМНИЦЯ**

128 Перша Аве. Нью Йорк 9, Н. Й. Тел.: GR 7-0344
166 Avenue “В”, Нью Йорк 9, Н. Й. Тел.: SA 8-5590

БРАТНЄ Т-ВО „СВОБОДА”, 194-ИЙ ВІДДІЛ УНСОЮЗУ
в Нью Йорку, довголітнього нашого співробітника в громад-
ському житті Нью Йорку і його метрополії сердечно вітаємо
з ювілеєм і бажаємо довгого віку і дальших успіхів у праці.

Т-во „Дністер”, 361 Відділ УНС

Василь ВИШИВАНИЙ
голова

Михайло ПІЗНАК
містоголова

Петро КУЧМА
секретар

Іван ПРИГОДА
касір

Вітаємо з Ювілеєм і складаємо наші щирі бажання
дальшого росту і успіхів у праці

„БІБЛОС”

УКРАЇНСЬКА ПЕРЕПЛЕТНЯ
ЯРОСЛАВ ЩЕРБАНЮК, власник і керівник

107½ St. Marks Place, NEW YORK, N. Y. Тел.: OR 7-0370

Щирі бажання з успішним Ювілеєм
Т-ВА „СВОБОДА”, 194 ВІДДІЛУ УНСОЮЗУ

— складає —

М. ГРИЦКОВ'ЯН
DELICATESSEN STORE

39-25 Queens Blvd. — Long Island City, N. Y.

Вислови признання за добре виконану працю впродовж
45 років піонерської роботи на ню-йоркському ґрунті

— складає —

ТОВАРИСТВУ „СВОБОДА”

„ДУНАЙ”
СПІЛКА М'ЯСАРСЬКИХ ВИРОБІВ

103 Ave. „Б” (між 6-7 вул.) Нью Йорк 9. Н.Й. Тел.: OR 7-8081

ВІТАЄМО З ЮВІЛЕЄМ І ВАЖАЄМО ДАЛЬШОГО
РОЗВИТКУ ТА НЕ МЕНШИХ УСПІХІВ

„ЛУНА”
УКРАЇНСЬКА ДРУКАРНЯ

77 Ст. Марке Пл., Нью Йорк 3, Н. Й. Тел. GR 5-7860

Товариству „Свобода”, заслуженій громадській установі
нашого міста в Його Ювілей

— складаю —

щире признання за піввіковий труд та побажання
дальшої успішної праці і розвитку

Іван Керницьовський
УКРАЇНСЬКА М'ЯСНА КРАМНИЦЯ
111 Перша Ave. кол. 7 вул., Нью Йорк 3, Н.Й. Тел.: OR 7-1210

Товариство „СВОБОДА”
194 Відділ УНСОюзу в Нью Йорку
— вітає —

Василь ВАСЮТА
НАШ БАЗАР
Українська Крамниця
з годинника, радіями,
машинками до писання і інш.
Ремонтація і обслуґа.
77 East 7th Street
New York 3, N. Y.
Тел.: GR 3-3678

Подяку і признання за пророблену
піонерську працю на ньюйоркській
ниві заслужило собі від місцевої
української громади
Товариство „СВОБОДА”
в Нью Йорку.
Щирі побажання на дальші
десятиріччя існування.

РОМАН КРУПКА
Українська Друкарня
114 St. Marks Place
New York 9, N. Y.
Тел.: OR 3-0240

Товариству „СВОБОДА”
— складаємо —
наші щирі Ювілейні побажання
з його 45-річним Ювілеєм.

ДІЯДЕМ
Українська Крамниця Одягу
і Кравецька Робітня
140 2nd Avenue
New York 3, N. Y.
Тел.: SP 7-5926

Щирі Ювілейні побажання для
Товариства „СВОБОДА”,
194 Відділ УНСОюзу

— складає —
HOLLYWOOD FLORIST
127 East 7th Street
New York 9, N. Y.
Тел.: GR 5-7844

Зі 40-літнім Ювілеєм 194 Відділ
УНС Товариства „Свобода”
широ вітає всіх

ILKO'S MEAT MARKET
крамниця м'ясив і харчевих
продуктів.
Спеціальність — **КОВБАСИ**
New York 3, N. Y.
114 First Avenue
Тел.: YU 2-6499
Власник: **Ілько ТАЦУК**

Щирі побажання

— від —
ALMOHR CO.
136 First Avenue
New York 9, N. Y.
Тел.: ORegon 3-3510

Елеонора і Теодор
ГРИНІВН
власники

ПРИВІТ З НАГОДИ ЮВІЛЕЮ
ЧЛЕНАМ 194-го ВІДДІЛУ УНСОЮЗУ

— складає —

STEPHEN KOPIEC
КУШНІРСЬКА РОБІТНЯ
259 West 30th Street **New York 1, N. Y.**
Phone CHickering 4-0613

Вислови признання за піонерську працю для рідної громади
Товариства „Свобода” в Його Ювілей

— складає —

Михайло Пирський
УКРАЇНСЬКИЙ СКЛАД ДІТОЧОГО ОДЯГУ

106 Перша Ave. (між 6-7 вул.)
Тел.: OR 7-2980

Нью Йорк 9, Н. Й.

Привіт з 45-річним Ювілеєм та побажання гарного розвитку в нових десятиріччях Товариства „Свобода”
194 Відділу УНСоюзу

— складає —

ВАСИЛЬ ЦЮПА
Українська Забезпечена
Агенція

240 East 6th Street
New York 3, N. Y.

Тел.: OR 4-5340

Товариству „СВОБОДА”
в його 45-річчя
найкращі бажання

— складає —

МОДЕНА
Українська Кравецька
Робітня

39 East 7th Street
New York 3, N. Y.

Тел.: GR 5-6430

Вітаємо з ЮВІЛЕЄМ і бажаємо
дальшого розвитку і великих
успіхів.

ЮЛІЯ КОПЧИНСЬКА

Julia Beauty Salon

81 St. Mark's Pl.
New York, N. Y.

Тел.: GR 5-6870

Щирі Ювілейні побажання
Товариству „СВОБОДА”,
194 Відділові УНСоюзу

— складає —

ІВАН ВУЙКІВ
Українська Кушнірська
Робітня

111 East 7th Street
New York 9, N. Y.

Тел.: SP 7-8710

Слова признання та подяки за
корисну громадську працю
впродовж 45 років
Товариству „СВОБОДА”

— складає —

Українське Висилкове Бюро
ROMAN
PARCEL SERVICE
141 2nd Avenue
New York 3, N. Y.
Тел.: GR 5-7430

На многі, щасливі і успішні нові
десятиріччя праці
Товариства „СВОБОДА”
в його Ювілейному році!

ОРХІДЕЯ
Український Ресторан

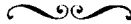
145 2nd Avenue
New York 3, N. Y.

Тел.: GR 7-9939

**УКРАЇНСЬКЕ ФОТО-ОФСЕТНЕ
ПІДПРИЄМСТВО**

PRINTING COMPANY

ВИКОНУЄ СКОРО Й ДЕШЕВО ЖУРНАЛИ, БРОШУРИ, ЛЕТЮЧКИ,
ФІРМОВІ ЛИСТИ, КНИЖКИ І Т. П., В ОДНІМ ЧИ БІЛЬШЕ
КОЛЬОРАХ.

Михайло Крупка, власник

85 Greenwood Avenue
MONTCLAIR, N. J.

Телефон: 744-8393 (Area Code 201)

ВАМ ОПЛАТИТЬСЯ ЩАДИТИ У НАС

Якщо Ви є консервативною людиною, Ви все хочете мати „більше для Вашої родини”, тоді якраз у нас є місце для відкриття ЩАДНИЧОГО КОНТА.

- ✓ ВАМ СПОДОБАЮТЬСЯ ДОХОДИ, ЯКІ МИ ВИПЛАЧУЄМО ВІД ВАШИХ ОЩАДНОСТЕЙ.
- ✓ ВАШІ ОЩАДНОСТІ У НАС Є ОБЕЗПЕЧЕНІ ДО \$10.000.00 ЧЕРЕЗ АГЕНЦІЮ ФЕДЕРАЛЬНОГО УРЯДУ.
- ✓ ВАМ СПОДОБАЄТЬСЯ НАША МИЛА І ПОМІЧНА УСЛУГА.

4 $\frac{1}{2}\%$
PER ANNUM
CURRENT RATE

ALL SAVINGS
ACCOUNTS!

TRIDENT SAVINGS & LOAN
ASSOCIATION

1935 W. 51ST STREET, CHICAGO 9, ILL. PRospect 8-5800